

MULT ÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR PATAI JÓZSEF * XXVIII. ÉVFOLYAM, 1938 FEBRUÁR

KISS ARNOLD: ÉGSZAKADÁS, FÖLDINDULÁS...

„Égszakadás, földindulás, szaladj te is, pajtás” . . .
— a régi, gyerekkori verses népmese rohanó ritmusa jut az eszünkbe, amikor is koppan a kő a szegény, megijedt tyúkocska fején s egész népfutamlast idézett elő rémült gyávaságával, ezzel a vészkiáltással: „szaladj te is, pajtás!”

S a pajtások, a bajtársak szaladnak is mostanában a régi, az ősi aklokból az üdvözítő és megváltó jászolok felé. Tagadhatatlan: koppan a kő, nem is olyan ártatlan mesekő, a germán és a többi kő, a zsidószidalom, a gazdasági viszonyok élet-halálharca, kisebb falat kenyér vagy semmi kenyér, ilyenkor egyszerre csak tartalmatlan frázissá válik: a kitartás, a jellemerő, az igazság, a jobbmódban kénytelen-kelletlen hordott idealizmus álorcái lehullanak s százan meg százan nem törődnek vele: Jehova-e? Jézus-e? Confucius-e? Mint amikor ég a ház, úgy igyekeznek anynyian, egymást taposva menekülni. Süllyedőnek vélik a zsidó hajót, törődnek-e vele, hogy patkányokká lesznek, amikor csak egy kicsit kell úszni a keresztelő-medence tengerében, s int feléjük a szebb hajó, a jobb hajó, ha lenn is a hajó pincéjében, mégis a biztosabb patkány-lyuk. Amikor a bűdös korog: az új templom orgonája szebben morog.

De vajjon odaát, túl a réven, irigylésreméltó sors várakozik-e a mi kis pulya remegőinkre, akik — hiába — nem akarnak hősök lenni, „Held, Ritter ohne Furcht und Tadel”, hanem inkább kíváncsiabb lenne számukra a „Geld mit Frucht und Adel”, vagy Geld vagy Frucht vagy Adel — ezek a vezérlőmotívumok a kitérések melodramáiban és a legtöbbször hinárba vezetnek s a vágyott szimfóniából kakofónia lesz.

Bangha Béla: „Klärung in der Judenfrage” című rendkívül elterjedt könyvében a „zsidók megtéréséről (Judenbekehrungen)” szóló fejezetben megállapítja, hogy általánossá vált meggyőződés szerint még az úgynevezett „meggyőződésből” kitért zsidó is kiírhatatlanul zsidó marad. A kereszténységre való áttérések közöttük nagyszámúak. de igazi megtérés rendkívül ritka. Mert nemcsak hogy igen sok áttérés tisztára csak külsőség, de igen sok zsidó áttérés valójá-

ban többé-kevésbé felületes. A zsidó — mondja Bangha páter — többnyire elhamarkodja a cselekvéseit, így az áttérésben is. Áttér, de nem ismeri meg és nem követi mindig áttérése követelményeit. Szeretne teljesértékű keresztény lenni, anélkül, hogy türelemmel mindent megcselekedne, hogy a katolicizmus valamennyi vallásos gyakorlatába és kötelességeibe bevezetessék. Még a legőszintébb conversio se változtat semmit az ember természetes hajlamain, úgy hogy a faji tulajdonságok sokáig megmaradnak. Az áttért zsidó továbbra is a zsidóság néptagjának érezheti és vallhatja magát. Egy áttért zsidó egyszer ezt a következőképen fejezte ki: „Vallás szerint: katolikus vagyok, nemzetiség szerint: zsidó, patriotizmus szerint: osztrák.” A kitért zsidó sohase tud megszabadulni a jogos gyanutól, hogy faji sajátosságait sohse tudja magáról levetni — természetesen — teszi hozzá Bangha páter — a megtéréssel számára eme faji tulajdonságok levetésének egy lassú, majdnem hogy észrevétlen processzusa kezdődik meg, ezek a faji jellemvonások alapján a világnézet és a vallás forrásaiból fakadnak, s teljes gyümölcseit ez a processzus csak lassan érleli meg, többnyire csak a második vagy a harmadik generációban.

Tehát az áttért zsidó mindig megbízhatatlan marad és sirnyiltáig álarcot kell hordania — kegyelmet talán csak az unokái remélhetnek, s látjuk ma, hogy még a sírok. a dédapák sírjai is gyanusak.

„A fejemen egy koppanás, szaladj te is pajtás” . . . Mostan sokan dörömbölnék a zsidó egyházi hivatalok kapuin, Még egy percre be. hogy azután örökre elfussanak. Jönnek vegyesen: rohanva, csúsztatva, ordítva, bömbölve, suttogva, sóhajtozva, nyalkán és nyeglén. görnyedten és hápogva és hebegve, kackiás hajadonok lebegve, gorombán és lihegve, elvesztem és megvesztem, harsányan kiáltva és halkán titkolódzva — és mindnek ajkán egy hördülés. a Goethei epedés: „Kennst du das Land, wo die Citronen blühen”. Holnap jön Hitler. ősz fajtiszta dédapákat keresek . . . Kenyér! Szerelem! Még ha a jövő párom nem is szeretem, de így tán lesz kenyerem. Van-e a Megváltónak olyan csodakenyere, hogy mindezeket a bűdöket

Szenes Fülöp: Önarckép

Szenes Fülöp: Dr. Kecskeméti Lipót

Szenes Fülöp: Kaszab Aladárné

Szenes Fülöp: Kaszab Aladár

(A Fészek-ben rendezett jubileumi kiállításból.)

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

A budai Szent-Imre-városi új templom oltárfala a néhai Schwarcz Samu körzeti elnök emlékét megörökítő művészi kézimunkadíszítésekkel.

*A vercelli-i zsidó templom
(Dr. Wolf József felvétele)*

*Tórakiemelés keleti stílű dísztokban
egy jeruzsálemi jemenita templomban*

megvendégelje? S van-e olyan Kánai menyegző, hogy ezek az éhes zsidó korsók, amikből a saját mámoruk kifogyott, új csodaborral töltözzenek meg?

Csak egynéhány szomorú példával akarok most rávilágítani a mi napjaink zsidó kitérőinek lelki világára:

I. A FELBŐSZÜLT ZSIDÓ SZÜLŐK.

Elegáns, jólöltözött, még ifjú házaspár. A férj jóállású hivatalnok egy részvénytársaságnak, büszke rá, hogy férfiasan erélyes arcvonásain alig látszik meg, hogy zsidó, az asszonyka hódítóan keleti típus, kár, hogy a magyar beszédébe örökösen német morzsákat vegyít: „Nähmlich“, „Du grosser Gott“, „Was sagst du?“ Az új toalettem „Aufseht erregolt“, de elpirul egy zsidó ünnep héber nevének kiejtése hallatára. Van egy egyetlen, igen kedves, okos fiacskájuk, a Pistike, a főváros egyik jóhírű, előkelő elemi iskolájának negyedik osztályos színjeles növendéke.

A Pistike az idén Chanuka táján nagy örömmel, nagy lelkesedéssel jött haza az iskolából s elujságolta: „a hittanár úr az iskolában gyönyörű Chanuka-ünnepet rendezett a zsidó gyerekek számára. Gyönyörűen égtek a kis gyertyák a Menorában s olyan szépen énekeltük a „Moaur Cur“-t.

Ezt az eseményt mondta el nagy fölháborodással a fiatal papa annak a társaságnak, amely Mikulás estéjén vendégségben volt náluk.

— Hát ez már mégis csak sok — fujtatott dühösen —, elzsidósítják egészen a gyerekeket. Hogy jövök én ahhoz, hogy a fiacskám minden este ráncigálta a kezemet: jöjjenek, gyűjtsak én is gyertyát? Miért emlékeztetik mindig a zsidóságára? Miért kell neki riportra jelentkezni a hittanár úrnál, hogy őt Nóchem ben Frójemnek hívják zsidóul? Össze is álltunk: egy csomó zsidó szülő, fölkerestük deputációban az iskola igazgatóját, hogy ne tűrje a gyermekeink erőszakos elzsidósítását...

A szép ifjú mama szemében is panaszos könnyek jelentek meg: „Nähmlich, mit lehet azt tudni, *tomer* a Pistuka később ki is fog keresztelkedni, *so Gott will*...

Pedig ez az ifjú pár a maga gyermekkorában még emlékeztetett némi zsidó életre a családi körében. A férj nagyapja egy igen jámbor zsidó pap volt egy nagy vidéki hitközségben. A feleség szülei még széder estéket ünnepeltek, s a nagypapáját még Reb Tanchemnek nevezték széles körökben s a nagy ünnepeken igen szépen tudta a „Pszüke derimré“-t előimádkozni az egyik fővárosi templomban.

Milyenek lehetnek más Makkabeusok, akik még ennyit se láttak maguk előtt példának!

II. AKINEK MÉG ANNYIT SE ÉR...

Unottarcú, cinikus beszédű, körülbelül negyven felé járó, kifogástalan-öltözetű férfi állít be az egyik fővárosi rabbi hivatalba.

A zsidó hithöl való kilépését jelenti be közönyös, szenvtelen szavakkal.

— Miért hagyja el a vallását? — kérdi tőle a rabbi.

— Mert a hitközség fölemelte az adómat.

— Megérzi ön ezt az adóemelést? Sokkal emelték az adóját?

— Vagyonos ember vagyok, az adómat is csak néhány pengővel emelték.

— És mégis?! Az adójáruléka az ön vagyoni viszonyaihoz mérve: jelentéktelen. Nemes célt szolgál az ön pénze. Kultúrát, szegények, árvák ügyét, baját, gondját. És ön *pénz miatt* eldobja magától apái hitét...

— Igen, pénz miatt...

— Egy néhány pengőért megtagadná a vallását?

— *Annyit se ér nekem*, — hangzik a cinikus válasz.

Azután még fanyarul azt is hozzáteszi: Nem tudom még, milyen hitre térek. Nekem mindegy. Tudom, ott is adót kell fizetni. Ateista azért nem vagyok, mert egyáltalában sohse gondolkozom valláskérdéseken. De a többi vallás se ér számomra egy fityinget sem. Keresztény leszek, mert legalább hasznosabb vallás.

Hát nem kellene-e az ilyen „kutyaságot“, cinizmust a szó igazi értelmében tüzes lángokkal kipörkölni a befogadó vallásfelekezeteknek is? Hát nincsen-e már Jézusnak korbácsa többé a hit „kufárai“ számára, hogy kiverje őket a templomok szent csarnokaiból?!

III. A KÁROMKODÓ KITÉRŐ.

Magasalakú, hatalmas megjelenésű férfi volt az egyik fővárosi rabbi hivatal vezetőjének vendége.

Valamely hivatalos eljárás iránt érdeklődött, s az ügy elintézése után még jó ideig elbeszélgetett a pappal.

Közben kitérőt jelentett a szolga.

— Hadd nézzek végig egy ilyen aktust, — mondta a herkules-termetű ember —, érdekel az ilyen emberek lelki világa.

Két tanuja kíséretében belépett a hivatalos szobába a kitérését bejelentő.

Hetyke, kifent, pidrem-pödröm bajszerű ifjú volt a renegát. Kusza, kelekótya beszédű. Fodrászsegéd külsejű, de egyetemi hallgatónak mondta be magát.

Zavaros idők jártak akkoriban. Kommunizmus, ellenforradalom. Aki tegnap hős és kegyetlen kommunista volt, máról holnapra nem egyszer a maga cinkosait szerette volna akasztófára juttatni. A tegnap legvörösebb egyszerre a legfehérebb lett.

— Mi az oka a kitérésének? — kérdezte a handa-handázó ifjút a rabbi.

Az ordítózni kezdett:

— Örülök, hogy elmondhatom. Mert nekem az olyan gyalázatos vallás nem kell, amelyik annyi csapást hozott a hazára...

S folyt az örült, galád beszéd az ajkán megállíthatatlanul. Minden szó: szitok és sár a vallás szentsége ellen.

A rabbi igyekezett fölgerjedten lecsendesíteni a toporzékolót.

— Ne bántsa, ne káromolja a vallást, amelynek semmi köze az elkövetett bűnökhez...

De az ifjú csak annál inkább ordított és rúgdalódzott...

Egyszerre csak... se szó, se beszéd... a papnak ama brontesz-termetű vendége, fölemelkedett a helyéből, két hatalmas pofont mért a vadcsikó-ifjú arcára, megfogta a galériájánál, s úgy dohta ki az ajtón, hogy az nekiesett az előszoba falának.

— Nem tudtam tovább hallgatni ezt az istenkáromlást, ezt a gyalázkodást. Bocsásson meg érte, rabbi úr... — mondta lihegve a fölindulástól.

A törvény szerint két hét múlva újra jelentkeznie kellett volna. Két hét múlva se jött.

Soha többé nem jött.

Alkalmasint azt hitte, hogy a rabbi hivatalok állandóan tartanak egy ilyen pofozó embert a renegátok számára.

IV. EGY ÉLET NEVELŐ MUNKÁJÁNAK EREMÉNYE.

A kitérésre jelentkező, vagyonos orvos. Jövedelmező orvosi praxisa van. Gyermektelen. Semmi oka sincs a kitérésre. Talán csak az az egy: hogy ő is, de különösen a

felesége azt hiszik, rangemelkedés, ha többé nem zsidók. csak kikeresztelkedett zsidók.

Amikor a doktor úr a nevét és az apja nevét bediktálja a kitérők fekete könyvébe, a rabbi megdöbbenően néz rá:

— Hogyan?! Ön elhagyja a hitét? Ön, akinek a megboldogult édesapja évtizedeken át a főváros zsidóságának gyermekeit nevelte zsidó hitre, a zsidó hitközség polgári fiúiskolájának igazgatója volt, a főváros zsidó tanítóságának egyik vezére, számtalan lelkesítő, tanító cikknek az írója, a vallástalanság, a kitérések ostromozója, sokszor jubilálták zsidó tanítói munkásságáért, sok ezer zsidó gyermek lelkébe igyekezett zsidó hűséget önteni, s most, ön, az egyetlen fia, akiért dolgozott, akiben reménykedett, az ő nevével ön lesz hitehagyott, szökevény? Az özvegy édesanyja a zsidó hitközségtől kap nyugdíjat — remélem, ön ezt ezentúl el nem fogadja, ön fogja az édesanyját tartani, önnek tán csak nem kell a zsidó pénz?

A doktor úr hidegen válaszol:

— Más az apám dolga s más az enyém. Az apám megdolgozott azért, amiért megfizették. Az anyám nyugdíját pedig a zsidó hitközség kötelessége: fizetni. Sohse voltam jó zsidó, sohse leszek jó keresztény, de legalább az utolsó divat szerinti vallásom lesz...

*

Da vannak fájdalmas, szívsajgató tragédiái is a kitérés láznak.

Föltámadtak az egykori spanyol marranusok. Akiket űztek, bántottak, s a lelkük árán váltották meg a maguk s a gyermekeik életét, házfedelét. Akik nem születtek hősöknek s visszaborzadtak a máglyáktól, a hazájukból való elűzetéstől, s inkább lettek „gyáva marran”-ok, mint autodaféra vitt oroszlánok. Ők is csalatkoztak a megmenekülésük hitében, mert épúgy kiásták a sírból a dédapáik csontjait, a spanyol „limpezza” (vér és fajtisztaság) jelszavával, mint ahogyan ma se szabadulnak a mi marranusaink a zsidó származásuk szidalmától, ha százszor levedlik is a zsidó bőrüket. Egynéhány megrendítő jelenet a mi időnk marranusainak vergődéséből:

V. MEGGYÖTÖRVE, ÖSSZETÖRT LÉLEKKEL.

Férfisírás: megrendítő, görcsösen fuldokló a rabbi hivatalban.

Az erős, megtermett férfi teste vonaglik, könnyei, föltörő zokogása minduntalan megakasztják a vergődő vallomását:

— Mentsen föl rabbi úr a lelkiismeretem gyötrelmei alól. Elhagyom az apám hitét. Ne lásson bennem gazembert, hitványt. Családom van, fogytán az utolsó fillérem. Nem tudok holnap már kenyeret adni az ártatlan, édes kis gyermekeimnek. Nem tudok számukra befűteni ebben a dermedt hidegben. Nem tudom tovább hallgatni az édesanyjuk éjszakai zokogását. Állást kapok a hitem árán. Tudom: hitványság, amit teszek, de meg kell tennem. Az én apám egy tekintélyes zsidó hitközség megbecsült elnöke volt. Előkelő orvos-ember, élt-halt a zsidóságért. A nagyapám nagy jámbor, messze földön ismert zsidó tudós volt. S én most elhagyom az ő hitüket. Az én drága, gyönyörű gyermekkori otthonom szent emlékeit. De mit tegyek? Mit tegyek? Úgy cselekedjek-e vajjon, mint az a szerencsétlen, örvült festőművész, aki kiirtotta ártatlan családját, hogy ne éhezzenek, ne nyomorogjanak többé?! Mentsen meg, mentsen meg rabbi uram a lelkem háborgásától... belepusztulok.

VI. EGY MÁSIK VALLOMÁS.

Keresztény férjem van. Egymásba szerettünk. S én bármennyire is szerettem az édesapámat, a jámbor rabbinust s az édesanyámat: elfelejtettem a könnyeiket, a felesége lettem. Esküvel fogadta: soha nem fogja kívánni tőlem, hogy elhagyjam a hitemet. Az én drága, jó szüleimet — úgy érzem — az értem való bánat vitte korán a sírba. S most az uram mindegyre türelmelenőbbül sürgeti: térjek ki. Az állása kívánja: ezt hánytorgatja folyton. A két kis leánykánk sorsa is biztosabb lesz más hittel. Most már annyira megy a követelésében az uram, hogy válással fenyegetődzik, ha meg nem cselekszem az akaratát. Mit tehetek?! Munkára képtelen, beteg asszony vagyok, a gyermekeimtől se tudok elszakadni. El kell hát oltanom a péntek esti gyertyáimat... kerget a sors, az életem vihar. El szabad-e, el szabad-e mennem az édesapám, az édesanyám sírjára?!

Össze van törve az én lelkem. Kinek, minek kell hát az az én új hitem, ahová csak a lelkem értéktelen cserepeit tudom elvinni?!

VIII. LELKET NEM ADOTT.

Vallom töredelemmel: gyáva vagyok, kisorvadt belőlem az a sokat emlegetett makkabeus vér — tagbaszakadt, erőteljes ifjú gyónása a renegátsága dadogó magyarázatában — kilincselek egyik helyről a másikra. Diplomám van, kitüntetéssel tettem le a vizsgáimat. Bármilyen munkát is vállalnék. Seholy egy falat kenyér. Kitérek, pedig soha más nem tudok lélek szerint lenni, csak zsidó. Azt mondtam a papnak, aki meg fog keresztelni, s aki gyermekkori pajtásam, iskolatársam volt:

— Megkeresztelhetsz, de lelkemet, azt nem viszed a keresztvíz alá. A lelkem zsidó marad. S az az én gyermekkori pajtásom, a keresztény pap — könnyes volt a szeme — azt mondta nekem:

— Meg tudlak érteni.

VII. A MARRANUS.

Soha olyan szivettépő zokogást — mint amilyennel egy fölindult, sovány, sápadtarcú ifjú jelenti be kitérését:

— Tanulni akarok, célhoz akarok jutni. Elhagyom a hitemet. De Isten látja a lelkemet: ezentúl se fogok egyetlen napot se elmulasztani, hogy apám nyelvén, apám szokásai szerint héber nyelven, talisz-tefilinnel ne imádkozzam.

Ez az ifjú he is tartotta a fogadalmát. A szomszédai évek után is tanuskodtak mellette, hogy látták így imádkozni. Célhoz is ért, s messze földön ismert, kiváló orvos-tanár lett belőle. Vissza is tért a zsidó hitre.

Vihar süvít. Az emberi szívek is jéghegyekké váltak. Kegyetlen parancsok hajszolják a zsidó népet szerte a világon.

Kívülről vihar és fürgeteg — benn rémület pusztít. Hát igaza van-e a brit költőnek: „A vadgerlének fészke van... A rókának is oduja — Izraelre csak a sír vár, csak a sír a menedéke?!“

Mit ér a futás? Mit ér a lelked gyávasága? És mit érnek a szemrehányások, amiket gyülekezetek és vezetők egymásnak tesznek! Mint házasságban, amikor a „dalesz” verekszik, férj és feleség egymást vádolják, úgy sikít a lelki vezető: ti vagytok az okai, hitetlen gyülekezetek minden bajnak, minden pogányságnak — s a gyülekezet a papokra tör: miért nem neveltetek másokká, zsidóhakká bennünket?

Az Isten pedig lát bennünket a mi felhők zúgásában,
viharok süvöltésében futó útjainkon.

Fáraótól kezdve — mostanig lát bennünket.

Ha el akarnak bennünket méríteni — el nem merülhetünk. Ha magunk akarunk elmerülni — akkor se téphetjük le se a zsidóság bőrét a külsőnkről, se a zsidóság lelkét a lelkünkben.

Vissza kergetnek bennünket a sötétségbe, a gyűlölet,
az embertelenség sötétjébe.

De fölfelé kergetnek bennünket a mártírok véres útján.

Ha minket el tudnának pusztítani: az emberiséget is elpusztítanák.

Megölnék a földön az Istent.

BIALIK: SFÉJA LEÁNYAI

Bialik 1926 nyarán néhány hetet a Zichron Jaakóv melletti Sfájában töltött, ahol a magyarországi származású dr. Fürst Oszkár vezetése alatt modern leánygazdasági iskolát és farmot tartanak fenn áldozatkész amerikai asszonyok. Főképp árvákat neveltek itt, az első időkben az orosz pogromok árváit. Itt írta a költő az idillikus helyi hangulattól megihletett néhány költeményét, és búcsúzásul halálját alábbi verseel fejezte ki, amely humorával és bájával páratlanul áll a héber költészetben.

Ha szívetek nem fásult, tompa,

S nem üres golyó a fejetek. —

Esküszöm, chalucok, hej lusta csorda,

Vegyétek batyutokat vállatokra

És föl Sfájába menjetek!

Sfájában van kis erdő. fenyőfajta.

S pihenő sátor árnyékában,

És mi van még Sfájában? Csonka pajta.

Pöttömnyi paraszt, gallérja kihajtva,

Hegyes domb, — száraz fa, mint árboz rajta.

Kis patakforrás, lucskos partja,

Ifjak, mint hüvelykujjam alja,

De lány Sfájában — mintegy száz van.

Magányos falu Sféja — kit érdekelne?

De sok a csoda benne: szántó kecske,

Sántító macska, béna kappan.

S csodák csodája — kis ligetje,

És száz szál leány virul abban.

Leányok? Törzsek! Mind sudár, remek!

Szemek? Száz szőlőfürt feléd remeg,

Minden sarokból csillogva néz rád.

Hej, ifjú! Ne aludj! Nyisd ki szemed,

S ne hagyd el egyedül Sfáját!

Mint a gazellák, mint az őzek.

Sziklák és bércek között nőnek —

Se apja, se anyja Sféja lányának.

Testvérük — madár, növény, közet,

És csillagok, mik az égen járnak.

Hej, sok a város tanult lánya, —

De Sféja lánya mind csupa csoda.

Fürge kezüknek száz a tudománya,

Kertek, mezők nyelvét mind veti-hányja,

S értik, ha szól az áldott gabona.

S szombatköszöntő csillaggal Sfájába,

Száz pár leányszem gyúl ki péntek este.

Kétszáz tündöklő ünnepesti fáklya —

Anatót látnoka, ha őket látj.

Meggyögyult volna sebzett lelke.

Légy áldott, hűvös péntek este,

Jöjj, arcunk verejtékét törölgesd le,

Jöjj, üzd el felhőinket, oh légy áldva! —

És éjjelig dalolnak. táncot lejtve,

Vidáman, pajkosan Sfájába.

S ha Sféja lányát egyedül találtad,

Korsója telt, csípője ring, rezeg, —

Ne nyuljon hozzá tisztátlan kezed.

Szétzúzza korsójával koponyádat,

Hej, Sféja lánya pajzzsal vértezett.

Vagy tetszik néked a leányka?

Melyik? Cipóra? Hanna? Léa?

Mit bámulsz, bamba? Szavad várja! —

Menj, ott a Törvény, községháza,

S örök hitvest ad néked Sféja.

De jaj és jaj a csapodárnak,

Kit ligetéből kivet Sféja,

Ki zsákmányéhes, mint a héja,

S nem jut foglyul rablómadárnak,

Se gida, se bárány, se őzike, méla.

S jaj néked, gonosz, ha megsértetted

Sféja leányát valahogy, —

Nem ragyog többet nap feletted,

„Eredj” — mondják és szíved retteg,

„Szedd sátorfád és takaradj!”

PATAI JÓZSEF fordítása.

GEDŐ LIPÓT: MAZKIR

Megint a kishű! Jobban mondva: apa és a kishű. Miért is ne?! Hiszen a kishű szeme jól tudta megfigyelni a tárgyakat és az embereket! Különösen Apát nézegette sokszor. Nézegette telivér fantáziájával és feldíszítette az ő alakját olyan ékességekkel, amelyek apát mindenek fölé helyezték. Talán megkötötték volna a kishű gyepőlőtlenül száguldó elképzeléseit apa közlései saját magáról, amelyeket nyitott szájacskával és sugárzó arccal lesett, várt, valahányszor erre alkalma volt. De hát Istenem! — apa nem volt beszédes ember. Amit róla, multjáról, jelenéről tudott, azt mind Édes Anyának köszönhetette. Például, hogy ifjúkorában gyönyörű kézírása miatt meghívták egy vállalkozáshoz hivatalnoknak. De ezt ő kereken visszautasította, mert a szombatot nem tarthatta volna meg. Igen, hiszen, ha ezt az állást elfoglalja, ma bizonyosan valami kastélyfélében lakhatna az egész család! És a kishű is megkaphatta volna a triciklit, amit Édes Anya már régen ígért. Akkor bizonyára nem ejtették volna a Duna vizébe azt a gyönyörű, csillogó háromkerekűt, ami álma volt a kishűnek és amit Édes Anya egyik útjáról már magával is hozott. Csak hát — mint mondom — véletlenül beleesett a vízbe, ahogy a csónakon áttevették a Dunán.

Aztán a hangja! Ez volt ám a gyönyörűség! Szombaton délután a „Zmiresz“ hangjai töltötték be a szoba minden zugát. De azért Apa őt is hagyta érvényesülni! A „jó siben olam“ az ő kiváltsága volt. Ezt Lejbele énekelte egyedül, mindenki gyönyörűségére. A többit, azt megint Apa zengte az ő mély baritonján.

— Miért is nem lett kántor? — kérdezte egy alkalommal Édes Anyától.

— Nagy sora van annak, fiacskám! — válaszolta Édes Anya. — A pályázaton, amelyiken résztvett, az egyik elbíráló azt híresztelte róla a községben, hogy Apa már nem fiatal. Hogy festi a szakállát. Öreg embert pedig nem alkalmazznak a „kilek“.

— Igen, csakugyan, Apa már nem fiatal! Elmúlt 36 éves — gondolta a kishű. — De mi lett volna, ha az az átkozott rossz ember nem árulja el a titkot?... Ott lakhattunk volna a község gyönyörű épületében. A templom udvarán játszani, egy szoba helyett három szobában lakni, mennyivel jobb lett volna!

— No, de eljön majd ennek is az ideje Isten segítségével! — nyugtatta meg Lejbelt és saját magát is Édes Anya.

Apa sokszor mérgesen jött haza. Nem tudta senki, mi féle útjai voltak. De bizonyos, hogy valakivel összeveszett. Úgy vette észre a kishű, hogy azokra haragudott, akiket tiszteltek a községben. Akik gazdagok voltak. Ezeket nem szenvedhette.

Egyszer azonban Schiffer úr, a gazdag mészárosmester, akit „ummensch“-nek szidalmazott, ájtott hozzánk. És Apa nagy tisztelettel beszélt vele!

Máskor meg a kishű beteg volt és a doktor bácsi jött el. Ekkor meg kalapját — amely különben mindig a fején volt — levette és gyámoltalanul, szinte szégyenkezve állt előtte. Csak akkor szólalt meg, ha kérdezte.

Ez nagyon fáj a kishűnek!

— Hát a doktor bácsi tán nagyobb úr, mint Apa? — kérdezte Édes Anyát.

— Nem, kishűm — mondta Anya zavartan —, csak a doktor bácsi gaj.

Ebből nem sokat értett Lejbel, de nem akart tovább kérdezősködni.

Voltak emberek, akikkel azonban Apa jól megfért, akikkel otthonosan érezte magát. Barátkozott velük. Fur-

Gedő Lipót rajza

csa társaság volt ez! Az egyik foltozósusztter volt, aki fanatikus vallásosságában abba akarta hagyni a mesterségét és előimádkozó szeretett volna lenni. Apánál tanult. Különös tanulás volt ez. Egymást akarták túlkiabálni. Aki nem volt tisztában a helyzettel, azt hihette, hogy ő a tanítvány, a kis ágaskodó susztter pedig a mester. Órákon át vitatkoztak a vastag könyvekből, amíg zöldágra vergődtek egy-egy kérdés felett.

Egy másik gyakori vendége egy hórihorgas ember volt. Rendszerint péntek délután mutatkozott; ő nyírta meg Apa haját és szakállát. Hegedű volt a hóna alatt és munkája végeztével állt alá kapta vedlett hangszerét és elkezdett énekelni. Ő maga kísérte a hegedűn. Valami irtózatossan recsegő hangzavart produkált. „Szalmántelet“ volt a csúfneve és minden lakodalmon és „szudén“ megjelent, hogy énekével szórakoztassa a híveket.

Mondom, ezekkel jól megfért Apa. Ezek bizonyos mértékig tisztelték és vallásos kérdésekben vakon elfogadták a döntését. Megesett, hogy egyidőben voltak nálunk és valamely lármás vita végén, amelyben Apa nem vett részt. Őrá hivatkozott egyik, vagy másik, mint valami megfellebbezhetetlen fórumra:

— Reb Majse Chajim mondta!

A kételkedő ezután megnyugodott és deferált.

— Miért nem lett Apából rabbi? — kérdezte Lejbel Édes Anyától.

— Mert Apa csak tanul, de a tudományát nem tudja megmutatni — így nyugtatta meg Anya a kishűt.

— Mert ő csak ilyenek előtt legénykedik! — mondta tovább Anya inkább magának.

Aztán Jom Kippur előtt! No, ez volt az öröm! Apa fáradtan és véresen érkezett haza. Ő vágta a községben a kapórért. A kabátja zsebe tele volt rézkrajcárok. Kiszórta az asztalra teli marokkal és mindnyájan ott álltunk körülötte számolni. Csillogó szemmel markolásztunk a sok krajcár között, persze jutott azokból a kishűnek is!

Másszor meg élvezettel csodálta Apát a kishú, amint a *Jahrzeit*-táblákat díszítette piros meg fekete tintával. A betűk köré kacsaringós piros díszeket álmódott és biztos kézzel húzta a remek ornamenseket.

— Nézze, Reb Mojse Chajim — szólt egyszer egy asszony — csinálja meg olcsóbban ezt a *Jahrzeit*-táblát.

Mit? Olcsóbban? Nem! Hogy gondolja ezt?!

És ez az asszony elmaradt. De lassan elmaradtak a többiek is.

— Miért nem csinál Apa többé *Jahrzeit*-táblát? — kérdezte a kishú Anyától.

— Hm! Mert elvitték a munkát máshová — mondta Édes Anya. — Lassan mindent elvisznek máshová. Apa tud mindent, de életterlen.

Ebből nem sokat értett a kishú, de a szó bennmaradt.

— Igen, Apa életterlen — gondolta sokszor.

— Hát apa mégsem tud mindent?! — ébredt fel kishú lelkében a kételkedés...

Drága Apám! Te már megbékéltél és régen megtértél őseidhez. Mindent tudtál, csak élni nem. A hangod, amely messzezsengő kántorhang volt, meghalkult, ha szakértő hallgatott. Most már egyedül én hallom. Az írásod, amelyik jósorsot adhatott volna, a *Jahrzeit*-táblák apró, igénytelen felületére menekült félénken. Pénzt is kerestél, de mindig csak rézpénzt. Tóraismereted? Az meg csak az ütődött emberek előtt bontakozott ki. Ha „Chochem“-mel kerültél össze, szerény, kis tanítványként hallgattad, pedig talán te is tudtál annyit!...

Hallgass meg, Apa!! Azóta a kishú öreg fiú lett. Már érti, hogy mit jelent a szó: életterlen. Édesanya zsörtölődéseit már nem hallod, mert ő is veled van a szférákban és ott nem kell életterlesnek lenned!

De a kishú még itt van. Ötvenéves és még mindig a te kishú. Nem tudja elhagyni a te örökségedet...

Áldott legyen az emléked!

A PESTI ORTHODOXIA PALESZTINÁÉRT

A pesti orthodox hitközség zsúfolt dísztermében tartotta a „Jisuv-Erec-Jiszroel“ alakulat impozáns gyűlését a szentföldi építőmunka érdekében. *Sussmann* főrabbi lelkes megnyitójában méltatta az ügy fontosságát. Mikor ő künn járt Palesztinában, mindenütt találkozott vallásos zsidók csoportjaival, ezeket most segíteni az orthodoxia kötelessége. Rabbi Móse *Blau* Jeruzsálemből szívhezszólóan ecsejtelt a helyzetet. „Hallgatom, mint szól az Örökkévaló“ — mondja a próféta. És ki nem látja az Örökkévaló csodáját a tényben, hogy amióta Titus szétszórta a zsidóságot, kétezer év óta nem fordult elő mint napjainkban, hogy egyetlen év alatt 65.000 zsidó tért vissza a diasporából Izrael országába! És a Gondviselés kezét kell látnunk abban is, hogy napjainkban valósággal megismétlődnek a spanyolországi kiűzetés eseményei, majd ebben, majd abban az országban és egyetlen fénypont és reménycsillagként ragyog Palesztina! Azt mondják bölcseink: jót akart tenni az Ur Izrael fiaival, hogy szétszórta a népek között. Mert ha egyik helyen üldözik, menekvő hely lesz a másik. De ma szinte egyszerre támadnak Izrael ellen mindenütt! És halljuk Ezékiel próféta vigasztát: Véredben élj! A véres eseményekből megerősödve támad fel Izrael és újhodik meg országa az ősök földjén. És hogyan aludhat egy zsidó nyu-

Szenes Fülöp: Glücksthal Samu

godtan, ha nem vesz részt Erec Jisrael felépítésében? Hogyan olvashatja az ujságot és hogyan teheti le megelégedve egy sóhajjal, ha maga nem tesz semmit Izrael egyetemeért?! „Nem akarunk foglalkozni politikával“ — mondják egyesek kifogásul. De azért engedjék-e a palesztinai építőmunkát a sorsára, mert egyelőre itt ez így a legkényelmesebb?! Ti hidegséget tanusítottok Erec Jisrael iránt, de *kikülditek fiataljaitokat*, akik nem tudtak itt elhelyezkedni és mit csináljunk velük ott, ha nem kapunk segítséget innen?! A vallásos zsidóságnak meg kell mozdulnia, hogy méltó arányszámmal küzdhessünk a zsidó hagyomány érvényesüléséért Palesztinában! — *Blau* rabbi szavai mély hatást gyakoroltak a hallgatóságra és viharosan zúgott föl a taps, amikor befejezésül kijelentette: „*Ti mostanában olyan híreket olvastok Palesztinából, hogy nem irigylitek azt, aki ott él, de bizony mondom néktek, boldog és büszke vagytok, hogy Erec Jisraelben élhettek!*“

És épp ilyen lelkes hangulatban folytak a többi felszólalások is. *Klein* Meir, a Jisuv-mozgalom vezetője idézte a jomkipúri imát: „*Boldog a szem, mely ezeket látta!*“ És sírva szólította fel a jelenlevőket a Palesztina-építés támogatására. „*Ez nem politika kérdése, hanem a zsidó becsületé!*“ Dr. *Deutsch* Adolf iskolaigazgató a midrást idézte: „Mikor Izrael fiai azt mondták a Szinájhegy alatt: meg tesszük és meghallgatjuk! — rögtön próbára tette az Ur a teremével, áldozatkéréssel, hogy nem hül-e le a lelkesedés, ha áldozni is kell!“ Megható volt, amint *Reitmann* Manó, aki már többször járt Palesztinában, zokogva kiáltotta a gyülekezet felé: „*Testvéreim, ne hagyjátok cserben Erec Jiszraelt!*“ Befejezésül *óbudai Freudiger Ábrahám*, kormányfőtanácsos, az orth. hitközség elnöke szívből fakadó szavakkal áldozatkészségre szólította fel a híveket Erec Jisraelért, melyen a Szentírás szerint az Örökkévaló szeme nyugszik,

Szenes Fülöp: Vészi Józsefné

Szenes Fülöp: Wenckheim László grófné

H. PATAI ÉVA: SZENES FÜLÖP JUBILEUMA

Érdekes hallgatni a mestert, amikor a Fészek-klub meghitt, barátságos termeiben, a Szenes-képekkel borított falak között csillogó fiatalságáról és küzdelmes öregségéről beszél. Egy régi, ma már mesészerű világot varázsolnak elénk a szavai, magunk előtt látjuk az elmúlt század törtető, sikert siker után kiharcoló ifjú Szenes Fülöpjét, nagy magyar festők pártfogoltját — megelevenedik előttünk a régmúlt évtizedek Nagybányája, a nagyjelentőségű Hollóssy-féle plainair-iskolával, ahol Szenes egyik legismertebb képének, az „Elvesztett boldogság“-nak találta meg modelljét, egy tüneményes szépségű zsellérlányban, aki bűnbe sodródva, kedvesétől elhagyatva falu-kitasztottja lett. . Romantikus, elfelejtett időknek élő tanuja Szenes Fülöp s bizony nehezen találja meg az összekötő hidat a mával. Nála még mindig csak két kategóriája létezik az embernek és a művésznek: a jó és becsületes, ellentétben a rosszal és nem becsületesessel. Csak az igaz embert, csak az igaz művészt ismeri el, aki szívvel-lélekkel, a vérbeli művész áhitatával és alázatával szenteli egész életét a művészetnek. Mint ahogy azt ő maga tette és teszi egy hosszú életen át.

Ha Szenes Fülöpöt, a festőt, valóban méltatni akarjuk, akkor nem szabad megfeledkeznünk Szenesről az emberről sem, aki mindig két kézzel adott, szegénykonyhának, árva-háznak, nyomorgó diákoknak, inségeseknek:

„Adtam — meséli, — mert mindig végtelenül gazdagnak éreztem magam és nemcsak osztottam, hanem odaadtam mindenemet a szűkölködőknek... míg végül inséges lettem magam is. De talán még megérem, hogy újra jó lesz a világ...”

Megható és megrendítő az időse mester hite egy jobb világ eljövetelében. Nem tudja, vagy inkább, bölcsen, nem

akarja látni, hogy a világ nem a Jó felé halad, hanem egyre messzebb fut a Jótól... Befelé tekintő szeme nándent megnevesítve tükröz vissza. Képeiben semmi nyoma sincs a mai kor nyugtalan ritmusának, a formák és színek békés harmóniája jellemzi minden munkáját, a gondos, nyugodt ecsetvezetés, a fény és árny lelkiismeretes megfigyelése. Portréinál érezni, hogy számára mindenekeiőtt a modell, tehát a tökéletes hasonlóság a fontos, az arc karakterének kihangsúlyozása, de emellett egy pillanatra sem feledkezik meg a nagystílu festői hatásra való törekvésről. És mégis Szenes szinte puritán művész, kerüli a harsogó színeket, a bizarr formákat, ragaszkodik a természetszerűséghez, a Valóságot, a látható és megfogható Természetet vallja tanítómesterének.

Ennek a sokoldalú festőegyéniségnek köszönhetette Szenes Fülöp, hogy Magyarország legnagyobbjait festhette meg, hogy önérzetes zsidó volta dacára, keresztény főpapok, főurak, arisztokrata hölgyek szívesen ültek neki modelt. És kedvesen beszél Schlauch bíborosról, aki megkülönböztetett tisztelettel bánt vele és a többiekéről, akik egyenrangú embernek érezték a zsidó művészt. És egyetlen szava nem utal a mába, nem hasonlít össze, nem von párhuzamot. Minek keserítse önmagát és másokat? Azonkívül is: a művész joga, hogy önmagán keresztül nézze és lássa a világot. Szenes Fülöp él ezzel a joggal.

Igy történik, hogy jubileumának melancholiája valahogy elkerüli magát a művészt. Mert ő maga a művészet éltető, örök fiatalságot adó erejénél fogva törelenül áll az idők komor változásában. És higyük mi is vele, a nagy művésszel, a nemeslelkű emberrel: megéri még Szenes Fülöp, hogy „újra jó lesz e világ”.

CHANA ROWINA

Csak éjfél felé népesedik be a Beth Kaffé „Recki”. Tel-aviv legcsunyalább és mégis legfontosabb kávéházainak egyike. Itt találkozik a tel-avivi „boheme”. Mindenki, aki csak az irodalomban, vagy művészetben névre tett szert, itt ad találkozót egymásnak. A kávéház zsufolva van. Füst, forróság és éles viták teszik nehezzé a levegőt. És hirtelen, mintha egy pillanatra felemelkedne a sűrű fátyol, mely a helyiséget fedi, mintha egy pillanatra megállna minden beszélgetés, a fejek az ajtó felé fordulnak: jönnek a Habima színészei. De nem is nekik szól a figyelem, nem őket fogadják a tiszteletteljes hallgatás e félpercével, nem a hatalmas termetű drámai színésznek, *Meskinnek*, sem a fenomenális karakterszínész *Gnessinnnek* szól a hódolat, hanem egyedül neki — *Rowinának*.

Egy kis asztalhoz ül le Rowina, közel a kijáráthoz és megrendeli a vacsoráját, valami hideg egyszerű ételt. Egyszerűen, mint az ország munkásai, élnek ezek a Habima-színészek, fizetésük nem több egy jó szakmunkás fizetésénél. A „sztár”, Rowina, nem birtokosa semmiféle ékszernek, autónak, vagy más effélének. Mint egy chaluca, úgy él ez a „koronázatlan királynője Palesztinának”. Sokan csodálatraméltónak találják ezt, de vannak olyanok is, akik úgy érzik, hogy az ország nem gondoskodik eléggé nagy művészeiről...

Rowina, a „Habimah” ünnepelt tragikája

Egy sekel-akció ünnepélyén, a Mograbi nagytermében, hallottam Rowina szájából a Bibliát. Fehér ruhájában állt a színpadon, énekelte és beszélte a Szentírás szavait — valami új kifejezést kellene találni az ő előadásmódjára — az Énekek Énekéből recitált. Az élő, megelevenedett Biblia volt ez, a szefard zsidók és a német bevándoroltak szemében egyformán csillogott a könny — Rowina ma az egyetlen ember, akiben a Biblia páthosza él. Nem a mi generációnkból való ember ő, hanem egy ittfelejtett csoda a jezsajási és ezeikieli időkől... Franz Rosenzweig, a nagy zsidó költő és gondolkodó, említi egyik művében, hogy amikor Rowina egyszer az ő lakásán a Tenachból olvasott, az író kis fia hirtelen könnyekben tört ki és kirohant a szobából, — a recitáló Rowina félelmetes erejétől üze.

Markáns, szembeötlő jelenség Palesztinában, hogy semmiféle politikai irány nem képes döntő befolyást nyerni a nagy tömegekre. Annál átütőbb egyes egyéniségek hatása. Rowina egyike Palesztina legbefolyásosabb személyeinek. A német intellektuellt éppúgy meghajlik az autoritása előtt, mint a jemeni zsidó. És itt nemcsak az ő művészi befolyásáról van szó, nemcsak csodálatos drámai tehetségéről, a Rowina ettől eltekintve is hatalom, társadalmi tényező. Az emberek kalapot emelnek, ha az utcán találkoznak vele. Pár év előtt súlyos betegségen esett át. Nap-nap után óriási tömegek várták a kórház előtt a legújabb híreket a művésznő állapotáról. Ez több, mint a híres színésznőnek kijáró érdeklődés. Rowinát, mint embert, mint társadalmi autoritást tisztelik Palesztinában és a közönség egész természetesnek találja, hogy ünnepélyes gyülekezetekben ott ül fenn az enőki asztalnál Weizmann és a High Comissioner mellett. Mindenki úgy érzi, hogy ez az asszony oda tartozik, hogy ott a helye a palesztinai zsidóság vezetői mellett.

Chana Rowina példátlan népszerűsége, természetesen az angol körökre is kihat, ahol úgy tisztelik és úgy számolnak vele, mint valakivel, akinek komoly befolyása van a tömegekre. Ha nem is lehet a hatalmát számokban kifejezni, mégis eleven valóság ez a hatalom. Honnan ered? És mifajta hatalom ez?

Chana Rowina a palesztinai zsidóság vágyának megtestesülése, a Biblia kora után, a bibliai idők héber emberei, héber nyelvezete után. A palesztinai zsidó társadalom a maga sokrétűségében keresi a kapcsolatot a régmúlt, legendás időkhez és ez az asszony a maga nagy művészetével, életre tudja kelteni az elmúlt idők légkörét, nyelvét, hangját. A heroikus múlt híradója Chana Rowina, a bibliai idők feltámasztója. És ezért szeretik, tisztelik őt Palesztinában, olyan módon, mint ahogy az őshéber nép tisztelte és szerette prófétáit, anélkül, hogy azoknak bármely világi hatalom lett volna a kezében. Szerették és becsülték őket, fontosabbak voltak a népnek, mint a hadvezérek és királyok. Ennek az érzésnek megújódása az a szeretet és ragaszkodás, amely az egész országból Chana Rowina felé árad.

DR. HAJDU GYÖRGY BESZÁMOL MÁSODIK SZENTFÖLDI ÚTJÁRÓL

„MOST JÖVÖK A SZENTFÖLDRŐL“ — ÜSZKÖS FALAK LYDDA REPÜLŐTERÉN — ÉPÜLNEK AZ
ÚJ KLINIKÁK A SKOPUSZ HEGYÉN — CSODÁKAT MŰVEL A FÖLD SZERETETE — FOLYIK
A MUNKA A KIBUCOKBAN ÉS A VÁROSOKBAN — TÜRELEM ÉS MEGÉRTÉS A GAZDASÁGI
VÁLSÁG SUJTOTTJAIVAL SZEMBEN

Rövid tíz hónapon belül másodszor járt a Szentföldön dr. Hajdu György, az exportban vezetőhelyet elfoglaló magyar textilipari vállalat kivitelének ismert-nevű szervezője, aki legutóbb beutazta az egész Közelkeletet, beleértve Perzsiát és Palesztinában számos régi barátja és összeköttetése van. Dr. Hajdu György a héten érkezett vissza nagy útjáról és a *Mult és Jövő* munkatársa felkereste, hogy meghallja tőle: mit látott a Szentföldön. Gazdasági tapasztalatai mellett újságíró-megfigyelésekhez szokott szeme (dr. Hajdu György évekig az *Ujság* berlini munkatársa volt) a legközvetlenebb impressziók alapján friss és eleven képet ad a Szentföld legújabb helyzetéről. A *Mult és Jövő* munkatársa lejegyezte szavait, mint a palesztinai helyzet fölötté érdekes, színesen egyéni és aktualitásában lüktető autentikumát.

— Most jövök a Szentföldről — kezdi beszámolóját dr. Hajdu György — ahol nem is egy év alatt kétszer jártam, még hozzá nem kis bepillantásra, de mind a kétszer *hetekig volt alkalmam belenézni Palesztina mindig új arcába*. Tavaly tavasszal s az elmúlt év végén, amikor megérkeztem, az arab—zsidó konfliktus állott Erec érdeklődésének középpontjában. Ha az ember a nagy világlapok híradásait olvassa, azt hinné, hogy véres polgárháború dúl és pusztít Palesztina földjén. *Az utas mindebből semmit sem tapasztal*. A megérkezés pillanatában ugyan Lydda repülőtérén néhány üszkös fal még emlékeztet a repülőtér égésére, a serény építkezés azonban joggal enged arra következtetni, hogy *a pusztulás helyén mégnagyobb kultúra fogja hirdetni az ország fejlődését és életképességét*. Kultúra: ezt a szót itt áhítattal kell kimondani. Lám, a Skópusz-hegyen már emelkednek az orvosi fakultás új klinikai épületeinek falai! Jelkép és valóság: *a tudomány és művelődés szent munkájában nincs itt zökkenő, nincs itt megállás*. Egymásután jelennek meg értékesnél értékesebb munkák, melyeknek szerzői között méltó helyet foglalnak el a magyarországi származású nagyhírű professzorok. *Prof. Isaac, londoni egyetemi tanár előadásai az angol irodalomról éppoly „divatosak” lettek, mint a Toscanini—Hubermann-koncertek. Előre kell itt biztosítani a helyet*. Találkoztam a jeruzsálemi Egyetem első doktorával, a mi dr. Patai Rafael Györgyünkkel, aki kutat és dolgozik az elhivatás nagyszerű lendületében, két új tudományos munkája jelenik meg a közeli hetekben.

— Az arab—zsidó villongások kétségtelenül nagy és fájdalmas veszteséget okoztak. Ha a Palesztina-munka egy-egy harcosa kidől a sorból, megsíratják, eltemetik, *de a munka megy tovább. Félelemnek nyomát sem látni. Az autóbuszok, autók menetrendjében semmi változás*, a honfoglalók tudják, hogy az áldozat elkerülhetetlen és a régi bibliai példaképek szellemében egyik kezükkel építenek, a másikkal harcolnak. Az építőkész egyelőre szabad, a föld szeretete, a vállalkozási kedv még csodákat művelhet, — a

harcolókezet bizony nem egyszer megkötik közbiztonsági rendelkezések, mert hiszen az ország rendjén való őrködés a mandátumot gyakorló hatalom feladatkörébe tartozik.

— A gazdasági helyzet pillanatnyilag súlyos, ezt az elfogulatlan szemlélőnek meg kell állapítania. Vannak ennek kizárólag palesztinai, *de vannak általános gazdasági okai is*. Hogy egyebet ne említsek, *Egyiptomban is alábbhagyott a vásárlási kedv, ott is hallunk inzolvenciákról és egzisztenciák összeomlásáról*. A palesztinai helyzetet természetesen befolyásolja az országban levő békétlenség, az arabok és zsidók között való kereskedelemnek bizonyos szakmákban egészen, más szakmákban pedig részlegesen való megszűnése. Érdekes viszont, hogy *a turistaforgalom a legutóbbi adatok szerint, a tavalyihoz képest lényegesen emelkedett s folynak a tavaszi látogatásoknak nagyarányú előkészületei*.

— A zsidó—arab probléma megoldása az illetékesekre tartozik, — a probléma nem zavarja, illetőleg ha zavarja is, nem tudja a további építő munkától elriasztani az ország lakosságának zömét, a fiatalokat és öregeket, a Palesztinagondolat megszállottjait, kik ragaszkodással dolgoznak mult

Út Galileában

idők dicsőségének visszfényében a jövő nemzedékek békéjéért és boldogulásáért.

— Ime néhány adat a válság ellenére fejlődő gazdasági életéről: A kincstár bevételei jelentékenyen emelkedtek a múlt évhez képest. Az új *telavivi kikötő, amely tavasszal már a személyforgalom számára is megnyílik*, az elmúlt hónapokban főképp a narancsexportból és áruimportból több mint 300.000 font illetéket hozott a kincstárnak. 1937-ben a zsidók kereken hatmillió fontot fektettek be Palesztinában. Ennek a felét építkezésbe, a felét mezőgazdaságba, iparba. A feszültség folytán sok új ipart vettek a kezükbe a zsidók: kikötőmunkát, parti hajózást, halászatot, kavics- és kőbányászatot, fuvarozást teveháton, cserépgyártást, pásztorokodást, stb. Új utak építése folyik minden vonalon. Hajfa és Telaviv között a napokban elkészült új úton vissz az autó tisztára zsidó területen, zsidó telepeken keresztül. Új utak és telepek készülnek a Karmelen és környékén. Tibériás 60.000 font költséggel modern világfürdővé alakul át, gyönyörű trópusi parkkal a Genezáreth partján. A Holttenger kémiai művei 1937-ben 28.000 tonna kálit állítottak elő és több mint 200.000 fontért exportáltak Angliába és Japánba (50% emelkedés a tavalyihoz képest). Új gyógyfürdőtelep is alakult a Holttengeren modern szanatóriumokkal. És ami mindennél fontosabb, új mezőgazdasági pontok, új telepek keletkeztek az utóbbi hónapokban is.

— Nem lehet megilletődés nélkül és — nagyon mértéktelen szeretnék lenni — rokonszenv nélkül szemlélni a kibucok lakóinak munkáját, akiknek jelenük egyéni szempontból nem egyéb, minthogy fedelet, ellátást és némi ruhát szereznek maguknak, de javítják a földet, termékennyé teszik a mocsarakat, fákat ültetnek a pusztaságban, és nevelik gyermekeiket, akik talán megérlik, hogy az apák munkájának gyümölcsei boldoggá és gazdaggá teszik őket.

— A múlt héten a Gan Smul-kibucot tekintettem meg, ahol az új zsidó földművesosztály nemegy tagja az európai íróasztal mellől került a földmunkához. Sehol egy elégedetlen szó, sehol a félelemnek egy szikrája, pedig bizony a tulzó arab nacionalisták nem egyszer megtámadtak egy-egy ilyen zsidó termelőszövetkezetet. Jártam a Nachlath Jicchak-i Wizo-iskolában is, serényen folyik itt is a munka, fiatal leányok végzik itt a háztartás magas iskoláját és tanulják a házkörüli földmunkák minden csinját-binját. Az optimistákat megfélemlíteni nehéz és az arab terrorcselekmények csak megacélozzák a zsidó erőket és fokozzák a munkakedvet.

Zsidó rendőrök a telavivi új kikötőben

— Az európai zsidók sorsa nagyon izgatja a közvéleményt és a zsidó, aki legkeményebb harccal folytatja a honfoglalást ősei földjén, kétségheesve beszéli meg az európai eseményeket. Az ujságok tele vannak az európai zsidók sorsáról szóló hírekkel. Egyik német barátom, nem is egészen ok nélkül, foglalkozik azzal a tervvel, hogy a „Haarec“ helyett a Harmadik Birodalom valamelyik napilapjára fog előfizetni, mert — azt mondja — szívesebben olvassa a vastagbetűs headline-eket, amelyek arról számolnak be, hogy a „nemzetközi zsidóság“ miként gazdagodik, kaparitja kezébe a világ vagyonát, a hatalmi pozíciókat, mint a héber lapok szomorú híreit, melyekből arról értesül, hogy milyen törvényeket hoznak az európai hatalmak a zsidóság ellen.

— Az összetartás megkapó példájáról mesélt egy barátom; elmondta, hogy hurcolkodása után két hónappal ügyvédi felszólítólevelet kapott régi háziurától valamilyen kár megfizetésére. A kár megfizetését megtagadta, mondván, hogy a háziúrnak igényével kihurcolkodása után rögtön kellett volna fellépnie. Erre a háziúr saját ügyvédje megkerülésével megfenyegette volt lakóját, hogy fel fogja jelenteni, mert tudomása szerint engedély nélkül tartózkodik az országban. Barátom erre felajánlotta a háziúr ügyvédjének, hogy fizetni akar. Az ügyvéd megkérdezte, hogy mi e hirtelen fizetési készség oka és barátom beszámolt neki volt háziura fenyegetéséről. Erre az ügyvéd a pénzt nem fogadta el tőle, a háziúr jogi képviselétől lemondott, megüzenve a kliensnek, hogy olyan ember ügyét, aki testvérével szemben ilyen eléggé el nem ítéhető eszközökhöz folyamodik, nem óhajtja tovább vinni.

— Érdekes, hogy maguk a palesztinai bankok, nagykereskedők, tőkések, szóval a gazdasági élet nagyjából hitelezőnek tekinthető csoportja is milyen türelemmel viseltetik a bajbajutottakkal szemben. Mindent elkövetnek, hogy egy-egy fizetési zavar elkerülhető legyen, lejárt váltókat nem óvatolnak meg, hanem azoknak esedékességét meghosszabbítják, ha a fizetni nemtudó adós — nem saját hibájából került bajba. Csupa olyan jelenség, amely az összetartás önzetlenségét, komoly erejét tanúsítja és bepillantást ad a gazdasági munka eszmei tartalmába, amelynek magva a közös célokért való közös boldogulás.

— Legyen az utas, aki Palesztina földjét járja, cionista, vagy nem, ha elfogulatlanul nézi az eseményeket, értékelnie kell a Palesztina-munkát. Azok a túlzások, amelyeket a cionizmus ellen nem egyszer hallunk, — állapítja meg dr. Hajdu György — olyan emberektől származnak, akik nem a rosszindulatú szemlélő szemüvegén, hanem a rosszindulatú szemlélő üvegszemén át nézik a palesztinai zsidóság küzdelmét és harcát. Mert nem rövidlátók azok, akik ki akarják irtani mindazt, ami a palesztinai zsidó otthon munkájával összefügg, hanem vakok, akik nem látnak, hanem csupán indulataik által szőtt képeket vetítenek maguk elé.

*

Ahogy halljuk-hallgatjuk dr. Hajdu György nyilatkozatát, lehetetlen vissza nem emlékeznünk arra az időre, amikor az apa, dr. Hajdu Miklós, fiatal éveiben ugyancsak ilyen harcos optimizmussal figyelte az akkor még kezdeti munka hősi alapvetését. Azóta dr. Hajdu Miklós két éve a Múlt és Jövő zarándokutasaival együtt látta az erעי munkát, és fia most már másodszor tartózkodott hosszabb ideig a Szenföldön. Gyakorlati és elméleti gazdasági felkészültségének vértézetében járja dr. Hajdu György a Keletet és amint látjuk, a közgazdasági ismeretek tárgyilagosságában bírálja a helyzetet. Éppen ezért minden érdekességén felül nagyértékű méltatásként hat beszámolójának minden részlete.

(l. d.)

JAROSLAV VRCHLICKY: A BÖLCS RABBI

Vrchlicky, a cseh irodalom egyik klasszikusa, sokat merített a Bibliából, a Talmudból és a zsidó történelemből. A „*Bölcs Rabbi*” című drámájából közöljük alábbi szemelvényeket, amelyek fogalmat nyújthatnak a remekmű egész menetéről. Rabbi Jehuda Löw ben Bezallel korának kimagasló alakja volt, akinek bölcsességét maga Rudolf császár is elismerte. A dráma 1608-ban játszódik le Prágában.

II. felvonás, 24. jelenet.

LÖW (*egyedül*): Szép hálóba kerültél, öreg oroszán! — De hadd legyen úgy, végig kell küzdened ezt a harcot! Saját testben vénsi néha veszedelmes dolog, de különben egészséges. — De ime, itt van ő!

(*Belép Fülöp Lang von Langenfels, császári tanácsos, II. Rudolf első kamarása.*)

25. jelenet.

Lang, Löw.

LÖW (*elébe megy*): Isten nevében üdvözöllek, császári tanácsos úr! (*Székkal kínálja meg.*)

LANG: Köszönöm néked, rabbi! (*Leül.*)

LÖW: Mivel lehet szolgálatodra alázatos szolgád?

LANG: Úgy vélem, rabbi Löw, hogy értelmes férfi vagy és hamar megérted, miről van szó. Először beszélni akarok veled, mint barátod — ha nem akarsz megérteni, kénytelen lennék egyéb eszközökhöz nyúlni. Velem van fegyveres kíséretem!

LÖW: Köszönetem őszinteségedért, amelyet hasonló értékben fogok viszonzni.

LANG: Röviden fogok beszélni. Tudod, hogy Maisl Mordechaj halála után ennek vagyona a császári pénztár birtokát képezi. De azt is tudom, hogy a megboldogult felesége, Frometta, te nálad rejtette el vagyonuknak legjobb részét aranyban, ékszerben és adóslevelekben. Ez tulajdonképpen a császári kincstár meglopásával egyértelmű és azért, rabbi, te, mint becsületes férfiú visszatéríted ezt a részt.

LÖW: A boldogult Maisl Mordechaj vagyonának egy részét zsidó egyházi célokra hagyományozta — ezt az alapítványt igazgatom; ebből fedezik szegény zsidók temetési költségeit. Más vagyonról, Isten a tanum, nem tudok.

LANG: Hiába fordítsz a tényálláson, rabbi. Maisl vagyona, akármerre is létezik, a császári kincstár birtokát képezi.

LÖW: Megfoghatatlan ez a jogtalanság, amelynek nincsen mása századunkban! Mit érnek a császár kiváltságai, amelyekben Maisl részesült a császár részéről! Semmit sem! Feleségét és gyermekeit most meglopják!

LANG: Fékezd nyelvedet, zsidó! Beszélj óvatosabban a császár hivatalairól és azok ténykedéséről.

LÖW: A nagy Rudolf nem tud a kis Fülöp üzelmeiről.

LANG: Ingerelsz engem, zsidó! Nem is kellene veled beszélnem a dolgok felől, de magad kényszerítesz, hogy beszéljek. A privilegiumok, amelyekről beszélsz, már régen ki lettek rekesztve az országfejedelmi jegyzőkönyvekből és a „*jure devolutionis*” alapján teljesen kiszakítva. Most pedig, hogy a dolog végére jussunk, késlekedés nélkül nyisd ki kamrádat és add elő Maisl kincseit.

LÖW: Van lelkiismereted meggazdagítani a császári kincstárt boldogtalan, halott zsidók vagyonával, amely a temetkezési költségek fedezésére van szánva! Hát nem

félsz, Lang úr, attól, hogy a sok meztelen áldozat, akinek el akarod szedni a halotti ruhát és koporsót, a temetési szertartást és imát — körülállják majd egykor halotti ágyadat és rajtad követelik lelki nyugalmukat? Iszonyat fog el engem ennél a gondolatnál.

LANG: Hiába csavarsz! Ott a kamrádban jól megvasalt ládákban van lerakva Mordechaj vagyona, amelyet felesége, Frometta, férje halála után elidegenített. Nyisd ki, minden köztünk marad és jó barátok leszünk (*halkabban*) — sürgősen szükségem van pénzre, rabbi. Tudok hálás is lenni.

LÖW: Emberi hála — minő bűvös színű buborék, amíg osztályrészünké nem lesz. Amikor pedig tulajdonunkban van, tűzkő a fejpárna alatt! Nem, Lang úr, jog és igazság mindenek előtt — Maisl vagyonát nem adom ki.

LANG: Tehát beismered, hogy nálad van?

LÖW: Igenis, hazugság nem hagyta el sohasem ajkaim küszöbét születésem óta. Kamrámban Maisl hagyatékát őrzöm, amely 7 év óta, Maisl elhalálozása napjától, kamatos-tól együtt 30.000 ezüst tallért tesz ki. Ez a szegény zsidók temetkezési alapítványa, csakis erre a célra van szánva. Több pénzem nincsen, esküszöm a thorára és a talmudra.

LANG: A pokolba a thorával és a talmuddal. Add elő a pénzt, zsidó! Adod, vagy nem adod?

LÖW: Nem adom!

LANG: Kényszerítesz arra, hogy a legrosszabbhoz nyúljak! (*Belefúj sípjába.*) Erőszakot fogok alkalmazni.

LÖW: Az Isten angyalai velem vannak!

26. jelenet.

(*Lang jeladására berohannak David és Perl az egyik oldalról, Izsák, Seligman, hat fegyvernök és Geissler Kristóf a másik oldalról.*)

LANG: Nyisd ki kamrádat! A császár nevében!

LÖW: A mindenható Isten nevében sok vétket és erőszakot követnek el — miért ne lehessen elkövetni a császár nevében is? Ki vagy te, Lang, mutasd meg a császár parancsát!

LANG (*a zsebéből egy iratot szed elő*): Itt van!

LÖW (*beletekint és széttépi az iratot, majd Lang lábai elé dobja*): Hamis dekretum, Lang úr, éppen olyan hamis, mint a lelked — a pecsét is, az aláírás hamisítva vannak!

LANG: Kutya, te provokálsz!

LÖW: Itt, ebben a karosszékekben ült Őfelsége, II. Rudolf császár, amikor Adar hó 3-án vendégem volt. Még most is itt látom az ő előkelő árnyékát. Itt, ebben a szobában születtek és haltak meg gyermekeim, itten öregedtem meg munkában és vesződségben — itt honol mindenütt Jehowa jelenléte a tudósok és próféták könyvei felett. Itt hazudnom nem szabad és nem is tudok és azért nyugodtan mondom néked szemtől-szembe, Lang Fülöp — az aláírás és a pecsét hamisak, te nem a császári kincstárt akarod meggazdagítani, hanem magadat! Pénzre van szükséged, hogy eltakaríthassad gonosztetteidnek nyomait, amelyek a Moldva-folyó mélyéből és a Fehér torony nyírkos falai közül az égig kiáltanak!

LANG: Fékezd rágalmozó nyelvedet!

PERL (*férjéhez*): Löw, rabbi! Mit cselekszel!

LÖW: Feleségem, síromnak szélén állok és kell, hogy igazat mondjak. Hárman esküdtek össze ellenem, saját feleségem, régi barátom és régi ellenfelem. De hitében erős a lelkem és nem remeg meg.

LANG (*a fegyverekhez*): Feszítsétek ki kamrájának ajtaját, alabárdokkal forgassátok ki az ajtót sarkaiból!

Rabbi Löw Bezallel ellenkezett a császár parancsának. tehát foglyotok!

LÖW: Rabbi Löw Bezallel engedelmeskedik lelkiismerete parancsának és a bilincsekben is szabad marad!

LANG: Feszítsétek ki az ajtót! Hajtsátok végre parancsomat! *(A fegyvernökök igyekeznek behatolni a kamarába, de reszketnek, mintha a hideg rázná őket.)*

PERL: Oh jaj! Oh jaj!

LÖW *(előre lép, kezeit az égnek mereszi és nagy hangon szól, amely a lelkesedéstől egyre jobban fokozódik):* Nagy Isten, sziklaként állítottál engem oda törvényed ajtajához és erős horgonnyá kovácsoltál engem az élet tengereiben, hogy ne essem kétségbe és mindig megőrizhessem törvényedet és népedet szerethessem! Meggyújtottad keblemben a szeretet fényét és nem engeded, hogy szégyent valljak ellenségeim előtt, akik be akarják szennyezni szakállomat, mondván: csalódott reményeiben és Istenében. Nehéz pillanataimban Téged hívlak, az ima szárnyain Hozzád repülök, könnyeim árjában Hozzád úszom, sóhajtásaim özönével Közeledbe kerülök. A Cherubok meghajtják szárnyaikat imádságom előtt és hallok ezer szárnynak csattogását, hallok, miként dobban a világegyetemben felvértezett lovasaidnak harci zaja. *(Lélegzet nélkül térdre rogy.)* Te nem hagysz el engem és lelkem dicsőít Téged utolsó lehelletéig.

27. jelenet.

(Lélekszakadva berohan Jechiel. Az előbbiektől.)

JECHIEL: Oh rabbi, rabbi, az egész Széles ucca tele van a császár katonáival. Nagy néptömeg tör magának utat házuk felé — már itt is vannak.

LÖW *(még térdelve):* Én hallottam őket, Hossannah!

LANG *(megütődve hátrál):* Mi történik? — Izsák, Seligman, miért nem maradtatok őrségen?

28. jelenet.

(Belép Pruskovsky Desiderius Ulrik és vele egy szakasz muskétás töltött fegyverrel. Az előbbiektől.)

PRUSKOVSKY *(körültekint, majd Langnak átad egy iratot):* Itt a császár parancsa, amely elrendeli azonnali letartóztatásodat, Lang úr! — Kardodat!

LANG: Engem letartóztatni? — Ez tévedés, ezt nem tűröm, ezért hosszút állok.

PRUSKOVSKY *(az iratra mutat):* Itt a császár pecsétje és aláírása. Tisztakezü szövetségeseid és összes cinkosaid a büntető törvényszék elé kerülnek. Itt látjuk nagy részüket egy rakáson. Bilincseljétek meg őket! *(A muskétások körülfogják Langot és Geisslert.)*

LANG: Majd kiderül minden — *(átadja kardját)* — minden igen hamar magyarázatot nyer.

PRUSKOVSKY: Igenis. A Fehér toronyban. Kössétek és vezessétek el őket! — Rabbi Löw, holnap bizottság száll ki nálad, mert Lang gonosz vádat kovácsolt ellened.

LÖW: Hadd jöjjön, hadd jöjjön, az igazságosság mindig győzni fog. *(Langot elvezetik.)* És most *(vidáman)* kamarámat mégsem nyitom ki, máma nem nyitom ki! Talán nem vagyok biztos őrizője madaraimnak?

(Mindannyian csodálkozva néznek, a rabbi vidáman dörzsöli kezeit.)

A függöny legördül.

Fordította a cseh eredetiből:

Dr. Verő Ignác, Nagytapolcsány

DR. FÉNYES MÓR: VÉGRENDELKEZZÜNK!

A felekezetek versenyében a két domináló egyház büszkén mutat rá, hogy a vallás ápolásán kívül, habár indirekte, *kifelé is végzett missziót* a nemzeti gondolat megszilárdítása, a kulturális kincsek állagának gazdagítása, az irodalom színeztetése körül. Az emancipált zsidóságnak becsvágya is megkívánja, hogy olyas motívummal gazdagítsa az erkölcsi kulturát, ami lényéből fakad, vallásának kisugárzása. Másrészt arra is kell gondolnunk, hogy az ortodox testvérszervezettel szemben a vallásos obszervancia dolgában, tehát a megítélés alá kínálkozó külsőség szerint, a mérleg serpenyőjében könnyűeknek találtatván, *a negatívum mellé, mely tőle elvileg elválaszt, micsoda pozitívumot tudunk felmutatni, hogy a versenyben méltóságunkat megóvjuk?*

Egy oly alkotásról kell gondoskodnunk, amely úgy indulásában, mint célkitűzésében a vallásos érzés gyarapítását tartja szem előtt, de eszközében és módszerében a családi morál és a hitközség anyagi erősítésének szolgálatába szegődik és ha — minden nagy eszme sorsát megosztva — idővel eszközei célokká tolják fel magukat, még mindig óvja szentséges jellegét.

Aki bizarrnak találja az alábbi propozíciót, gondoljon a történeti nagy eszmék, a prófétai elgondolások sorsára, vagy a közelmúltban maradván, az élet- és vagyonbiztosítás eszméjére és talán előlegez egy kis bizalmat.

Induljunk tehát a vallásos szükséglet oldaláról. Vallási eszme volt egykor a zsidó nép kikristályosodási góca, a nemzeti, népi eszme pedig emlékében is vallásalkotó erőnek bizonyult a diaszpóra idején és alig él a mai nemzedékben is olyan emberünk, aki legalább is nosztalgiát ne érezne a vallásnép és a népvallás e circulus vitiosusa iránt. Megváltozhatott sokunkban a bűnről való fogalom, lehig-

gadhatott bennünk az az építő bűnbánat, mely egykor a zsoldárköltők kebléből lávaszerűen feltört, de a zsidó bűnbánati ünnepek hangulata mégis megejti lelkét és valami ürszerűt éreztet keblében.

Szinte szeretné a zsidó ember ilyenkor felfedezni lelkében azt a fekete pontot, mely a bűnbánati hangulat góca. Gondolj arra, hogy anyagi vagy társadalmi sikereinek hajszolásában itt-ott egy erkölcsi tekinteten gázolt át, hogy itt-ott megalkudott jobb belátásával, hogy a cél érdekében szentesítettnek vélt minden eszközt. Ámde a nagystílű és őrzítő zakatolással járó élet alig juttatja az embert erkölcsi lélekzetvételehez és ezért köszöni minden zsidó ember ösztönösen a leszámolás nagy napját, a Jómkippúrt, mely mint valami süllyedő hajó árboca emelkedik ki az élet elnyelő hullámai közül.

Talán már csak azok érzik még a régi zsidó bűnbánatot, kik vallásilag büntelenek, de azért eléje liheg e napnak minden zsidó kebel, mely szomjuhozza még az ősökkel és a hittestvérekkel való szolidaritást. Az imádságban a bűnvallomás nem egyéni és nem spontán ugyan, a hagyomány megkönnyítette azt, amennyiben kollektivitásba és dallamos formulába abszorbeáltatta az egyéni szégyenérzet feszültségét, de azért kopogtat és zörget minden keblen ma is. És ezt a mozzanatot ki kell aknáznunk. Ránk származtatott a századok folyamán fejlett hagyomány egy lüktetőbb szertartást is a Kapporószban, mely már nem marad a bűnbánati hangulat ringató hullámainak felületén, hanem a váltság, a jóvátétel kötelességére is figyelmeztet szimbolikus nyelvén, de ezt a szertartást már elterjedése idejétől fogva a zsidó gondolkodás kevésbé kegyelte és felkölti annak szükségérzetét, hogy valami mélyebbre ható intézményt alapítsunk föléje.

A bűn jóvátétele a vallási célpont. Eszköze alig lehet más, mint minden dolognak értékmérője, a pénz. Már Dániel próféta mondja: *Bűneidet jótékonyssággal tedd jóvá, csalárdságodat a szegények megajándékozásával.* De módszer sem lehet a mindennapi, mely már fogaskerekű síneken siklik, hanem lélekbemarkoló, az ünnep szentségéhez mért, az örökkévalóságba horgonyzott gondolat: a halál. Igen, a halál gondolata tegye azt, amit az élet nem hirt kellő erővel megtenni, az hozza elő a váltságot a bűnre, az szerezzen engesztelést, az békítsen meg önmagunkkal. Mászóval: a szentnapokon olyan aktust végezzünk, melyben kifejezésre jut vallásunk csirája, a zsoltári bűnbánat és egyéni életünk viszonya az örökkévalósághoz: *végrendelkezzünk!*

„Gondolj a Teremtődre ifjuságod idején, amíg el nem következik a veszedelem napjai.” Jobb olyankor rendbehozni dolgainkat, mikor még nem érezzük a halál lehellejét, amikor szertartásszerűen végezhetjük vallásos sugallatra és másokkal egyszerre, ünnepies keretek között.

A családi béke hány esetben bomlik meg annak következtében, hogy az elhalt családfő folyton halogatta a végrendelkezést! És a hitközség és a jótékonycélú intézmények hány esetben sínylik meg, hogy olyanok, akik zsidó atyáktól öröklött gazdasági erényeknek köszönhatték jólétüket, élvezték zsidó közületek megtiszteltetését, esetleg tekintélyük latbavetésével — ha mindjárt akaratlanul is — hozzátartozóikat mások rovására előnyökhöz is juttatták

— nem gondoltak arra, hogy a vagyon áldásából engesztelést szerezzenek a sors mostoha gyermekeivel szemben és leróják hálájukat a köz tiszteletéért. Pedig számos esetben csak a külső indítékra várt a szívben lappangó érzés, hogy kellő formában megnyilvánuljon.

Tegyük tehát a chevratagfelvételhez hasonló, a jom-kippúrt megelőző napokra kitűzött, *vallásos ünnepiességgel kísért intézménnyé a végrendelkezést*, melyet Kapparának nevezhetünk el, Kol Nidre-estjén pedig a beköszöntő magyar ima rendjén a rabbi olvassa el azok névsorát, akik e szertartásszerű áldozatot meghozták.

A végrendelkezés szorítkozhat tisztán a vallásos intézményeknek szánt juttatásra és lehet részlete egy különben elkészített vagy elkészítendő végrendeletnek, sőt évről-évre megújítható vagy hallgatólag megerősíthető. Szólhat a végrendelet meghatározott összegre, a vagyonállak bizonyos hányadára, évi járadékra és végül egy oly obligóra, mely legkevésbé terhelő: *a végrendelkező évi kultuszadójának továbbfizetése az örökösök részéről bizonyos számú éven át.* Ez utóbbi módozatra a kegyelet leginkább lesz kapható és ez egyben más előnyt is rejt magában: biztosítja némiképp, hogy a befizetők a kegyeleti áldozással együtt az elhunyt vallásához is hívebben ragaszkodnak.

A propagandát egy-egy tekintélyes hitközségi vezérember megnyerésével kell megkezdeni és akkor a példa hatni fog. Remélhető, hogy e szép akciót a testvérfelkezesetek is átplántálják.

SZINI ZOLTÁN: NINE-TAGUE A PRÓFÉTA

Mikor Siedschmerz Jenő János partraszállott Newyorkban, minden próféta volta mellett sem merte volna hinni, hogy hírnevét fatális tudatlanságnak és, hogy a szó szinomimája mellett maradjunk, egy riporternek fogja köszönhetni.

Azt a mindent átütő sikert igazán nem remélte, mikor gyalog nekivágott Newyork rengetegének, hogy a zsidó negyed felkeresse. Igen, azt jól tudta, hogy próféta senki sem lehet a hazájában, hiszen otthon, Magyarországon, mindenki kinevette őt, de arra már nem számított, hogyha átkel az Atlanti-óceánon, földig hajolnak előtte a felhőkarcolók, hogy aztán magasba emeljék és lábai elé csúszik a brooklyni híd, hogy száraz lábbal vigye át a Hudson másikk partjára. Pedig képletesen szólva, ez történt vele.

Maga az érkezése nem keltett különösebb feltűnést. A business után futkosó yankeek észre sem vették. Pedig vele voltak a szent jelvények is. Egyik kezében két nagy liliomszál egy eszroggal, a másikkban meg kis cók-mókját vitte, míg hóna alatt szorongatta a könyvtárát, mely egy sziddurból, egy Károli-bibliából és Buddha beszédeinek második kötetéből állott. Így haladt a hatalmas felhőkarcolók között és már vagy két órát gyalogolt a rekkenő melegben, mikor uthaigazításért fordult egy policemanhez.

— The Jews? — kérdezte minden angol tudományát egyszerre adva ki magából.

A rendőr nagyot nevetett, mikor ezzel a csendélettel a kezében meglátta a furcsa idegent.

— Di májnszt efser di Jidn? — válaszolt az neki oly hamisítatlan akcentussal beszélve a zsargont, hogy szülőhelyén, Mádon, sem hallott különbet. — Dart, di zwájte Gász!

Ez a rendőr, egy fölötté értelmes fickó, igen sokszor teljesített szolgálatot a zsidólakta részeken és kitűnően megtanulta a jiddist. Így történt aztán, hogy ő lehetett az első útegyengetője az ígéret földjén. Téves volna azonban

azt gondolni, hogy emberünk ebben a találkozásban valami égi jelet látott volna. Nem. Ő nem volt töprengő lélek, vagy a misztikusok fajtájából való. Még csak az sem jutott például az óceánon való átkelés közben az eszébe, hogy bár a harmadik osztályon utazik, mennyivel kellemesebb útja van, mint hajdani ősenek, Jónásnak, aki a cethal gyomrában tette meg első tengeri útját.

Az ő szellemi útravalója különben is igen szegényes volt. Nem állott többől pár mondatnál. Ezeket is azokból a könyvekből szedte össze, melyeket állandóan magával hordott. És ha Mózesről azt jegyzi fel a Szentírás, hogy hetven idiómán magyarázta a Tant a káld-kanaáni törzsekből kialakult izraelitáknak, úgy ezzel szemben ez az újkori próféta csak két nyelvet beszélt, a magyart és a jiddist. De ez azért tökéletesen elég volt neki.

A zsidólakta utcákon Newyorkban is sok gyerek futkároz. Siedschmerz érkezése akkor is feltűnést keltett volna közöttük, ha csak pusztá kézzel és a rajta levő foszlott ruhában jelenik meg. De a kezében tartott holmikon kívül maga az alakja is magára vont minden figyelmet. Egy kis, sovány, nyeszlett emberke, nagykarimájú kalappal egy kis fejen és beesett arcából kinyuló hosszú hegyes orral, ez volt ő. Arcát ápolatlan ritkás vörös szőrzet borította, nyilván pár nap óta nem borotválkozott és mindennek betetőzésül pápaszemet viselt, melyben az egyik üveg fekete volt, míg a másik lehetett legalább öt dioptriás. Ne mondja senki, hogy mindez önmagában is ne mutatna valamelyes kiválasztottságra.

— Kiktsz ehin! Look at that man! — hangzott minden oldalról feléje és a gyerekek hangos kacagásba törtek ki láttára.

Amint a nagy tábort maga körül látta, maga is felderült. A gyermekek! A gyermek volt az életeleme. Közöttük érezte igazán jól magát, ő maga is gyermeki lélek az együgyűségében. Hiszen eddig is az volt a módszere, hogy

hement a templomudvarokra meg a talmudtórák előszobáiba és hirdette az ígét a felserdülő gyermekeknek, el nem mulasztva az előadás végén megáldani őket valami magafabrikálta hibrid áldásszöveggel.

Most végre néhány heti hallgatás után megint itt volt az alkalom, hogy beszédre nyílják ajka és ő mindjárt meg is ragadta ezt az alkalmat.

— Látjátok, gyermekeim, ezt a lilomot és eszrogot? Ez az emberi megváltás jelképe. Ez a világszerelem jelképe. Ebben olvad össze Krisztus egyháza Mózesével. Mert csak e kettő egyesüléséből lesz az igazi vallás!

A gyerekek meghökkentek. Így még nem beszélt velük senki és mikor Siedschmerz azzal a kéréssel fordult hozzájuk, hogy vezessék el a rabbihoz, mert meg akarja téríteni, az volt az érzésük, hogy meghibbant emberrel van dolguk. Persze, hogy mentek vele. Vitték magukkal foglyukként, mint valami megfogott pillangót, éktelen zsivajgás közben és meg sem álltak vele az 500-ik utcában levő talmudtóra udvaráig.

Valami nagy sikere ugyan itt nem volt, hacsak azt nem vesszük annak, hogy a talmudtóra sámeszének volt egy kis kuckója és azt havi egy dollárért bérbe adta neki.

Közhely, hogy Amerika a korlátlan lehetőségek hazája. De legalább úgy hazája a minden fajta prófétáknak is. Sőt ezeknek vannak ott igazán korlátlan lehetőségeik, mert e téren Amerikának az óvilággal szemben igen sok pótolni-valója van. Prófétaánk tehát a legjobban választotta meg foglalkozását. Nem is kellett sokáig végighordoznia az utcákon saját plakátját, mert hallgatói oly számban növekedtek, hogy lehetetlen volt tovább is napirendre térni fölötte. Csakhamar egymásután nyíltak meg előtte egyes kisebb templomok. Beszélt már methodistáknak és anabaptistáknak, ahol egy hozzászegődött ember tolmácsolta. De az igazi, amire úgy vágyott, a zsinagóga, az még hátra volt. Pedig az volt az ő legbensőségesebb vágya, hogy saját népének hirdethesse ígéit. Igen, megnyerni eszméinek ezt a keménynyakú népet!

Egy napon aztán megtörtént a csoda. Egy dr. Isai Hájntovicz nevű reformrabbi, a Cleveland streeti zsinagóga prédikátora, annyira felderült beszédei hallatára, hogy egy vasárnap délelőtti, úgynevezett matiné-istentiszteleten, a ceremónia végével Siedschmerzet műsoronkénti számnak állította oda. Áv hó 6-ika volt és nehogy a hívők a rekkenő melegben túlságosan a szívükre vegyék ezeknek a napoknak történelmi reminiscenciáit, Hájntovicz rabbi Siedschmerz igehirdetését tartotta a legjobb szernek spleenjük eloszlatására.

— Ladies and gentlemen! — kezdett dikciójába, amint látta, hogy csupa narancsszörp szörpölgető úriemberrel van dolga, de utána mindjárt átesapott a jiddisbe. — Jeruzsálemből jövök egyenesen a Horeb hegyéről, ahova oly könnyedséggel szálltam fel, mint a galamb.

Dr. Hájntovicz éktelen kacagásra fakadt, amint a próféta földrajzi tudatlanságát hallotta. Pedig e tekintetben Siedschmerznek volt igaza, mert egy prófétának nem fontos a földrajzi pontosság, hiszen az csak béklyót rak prófétai szárnyalására. A földrajz különben is nyugodtan lehetett Hekuba neki, mert ő az egész világegyetemet tartotta szem előtt. Így aztán cseppet sem zavartatta magát dr. Hájntovicz nevetésétől, hanem folytatta:

— Beszéltem Mózessel, Krisztussal, Mohammeddel és Buddhával. Mondhatom, a legteltesebb egyetértésben élnek egymással és ők bíztak meg, hogy menjek el minden népekhez, elsősorban azonban a zsidókhoz. Kezembe adták az új vallás jelvényeit, — és itt megragadta a szónoki asztalkára helyezett lilimokat az eszroggal és a Károli bibliával és kinyújtott karjával minden világtáj felé lengetve kiáltotta:

— Világszerelem az új vallás neve, nincs más! Ez az

emberiség útja. Egyesíteni Krisztust, Mózeset és Buddhát! — Ez utóbbi szavak már egészen elvesztek a szünni nem akaró és egyre megújuló frenetikus kacagásban. Ő maga is éktelenül és idétlenül nevetett, de a nevetés hirtelen ráfagyott kis nőies szájára, mert egy szalmakalapos, tagbaszakadt amerikait látott maga felé tartani, aki valósággal átlökdöste magát a hallgató sokaságon. Biztos egy civilrendőr!

— Shinewell, reporter of the New-York City News, — mutatkozott be széles mosollyal az arcán. — Ön a híres próféta?

Jó amerikai módra megrázta hatalmas kezével a próféta kis kezét és parancsolólag helyet mutatott neki. Siedschmerz, aki már értett valahogy angolul, kezdett tisztában lenni a dologgal. Egy interview! Boldogan ült le a gótikus faragású székre dr. Hájntovicz mellé. Egyik kezében tartotta a lilimot az eszroggal, a másik kezében a bibliát és mintha nem is egy riporter előtt lenne, hanem valami festőnek ülne modellt, mosolygó arccal nézett szembe az ujságíróval.

Most egymásután jöttek a kérdések. A szemüvegről, melynek egyik üvege fekete, az új vallás szimbólumairól és természetesen nem utolsó sorban az új vallás lényegéről magáról. Mikor a próféta kifejtette nézetét a világszerelemről és ezzel kapcsolatban a zsidó és keresztény vallás egyesítéséről, a riporter majd hogy le nem fordult a székéről örömeiben. Nahát ez remek fogás! Hogy össze fogja ő állítani az egészet a gyermekkorban félvakká vált emberről, aki éppen e perctől kezdve világosodott meg lelkében és eljutott a világszerelemig. Úgy érezte, hogy hálából neki is kell mondania valamit.

— A próféta nagyon hasonlít D'Annunzióhoz, akit szintén meginterjuoltam. Ugyanaz a keskeny arc, a vörösés kecskeszakáll és ugyanúgy félszemű. Sőt talán kopasz is?

Siedschmerz az irodalmi hasonlattól túlboldogan köszöntésre emelte széles nagy kalapját és megmutatta kopasz fejét.

— Very well! — harsogott a riporter. — De engedje meg, hogy egy tanácsot adjak Önnek. Ha Amerikában boldogulni akar, le kell borotválkoznia!

— Jó, jó — felelte hálásan Siedschmerz —, csak most nem tehetem a „nájn Täg“ miatt. Kérem, vegye bele szörul-szóra, mert ehhez ragaszkodom, hogy: a nájn Täg. Ez olyan nagy dolog, hogy állandóan meg kellene tartani, mert a húsevés — kezdte magyarázni neki — az emberiség átka.

Mr. Shinewellnek ez utóbbi fejtegetésből mindössze a „nájn Täg“ ütötte meg a fülét, a többire nem figyelt, de nem is érdekelte őt már semmi. Számára már csak egy volt fontos, minél hamarabb leadni egy jól kiszínezett, szenzációs riportot.

Ám amikor a szerkesztőségben a cikk lediktálásához fogott, vette csak észre, hogy voltakép a próféta nevét elfelejtette megkérdezni. Izgatottan átlapozta jegyzeteit, de sehol semmi nyomot vagy utalást nem talált ezzel kapcsolatban.

— No, Shinewell, ezt jól megcsináltad! Most oda az egész és tetejébe kinevetnek a kollégák.

Azzal a patáliával szemben, amit Mr. Hearby, a főszerkesztő csap majd vele, ez lenne ugyan még a kisebbik baj. Tehetetlenségében megint csak a jegyzeteihez fordult, de mindhiába. Onnan csak nem akart előkerülni a próféta neve, akárhogy szerette volna is. Rémülete most még csak fokozódott, ahogy jegyzetei végén megújra rábukkant egy különös szóra: Nine-Tague.

— Nájn Täg! — ordított fel. — Hallottak már ilyet? Ördög legyen, ha értem az összefüggéseket. Micsoda misztikus neveket tudnak ezek a vallásalapítók a levegőbe dobni!

A gépirókisasszony egészen megrémült e kitörésre, mely inkább emlékeztetett egy sebzett vadállatra, mint egy zavarban levő riporterére.

— Mr. Shinewell, nem ismerek Önre, mi történt?

— Ó, ezek a próféták! — kiáltotta. — Ez még egyszer nehéz anyag. Milyen jó is lenne most otthonosnak lenni teológiai kérdésekben! De azért egy Shinewellen ők nem fognak ki. Shinewell átlát rajtuk — tette hozzá hirtelen felderült arccal. — Nézze ezt a nevet, ez egy *azték* név. Egy *azték zsidó*. Érti ezt?

Hogyne értette volna, sőt most már gépelte is, amit Shinewell diktált neki és a New York City News aznap esti kiadásának első oldala ökölnyi betűkkel kiabálhatta végig New York utcáin:

— *Nine-Tague, a híres azték-zsidó próféta egy új emberiség vallását hirdeti New Yorkban!*

Ez volt az a fatális tudatlanság és riporter felületesség, ami Siedschmerz hírnevét megalapította. Mert *azték-zsidó próféta* nemcsak hogy Amerikában nem volt még, de sehol az egész világon, lévén ez fából-vaskarika. Így aztán érthető, hogy a New York City News példányait csaknem kitépték a rikkancsok kezéből, mintha legalább is az új világháború kitöréséről adott volna számot. Kell-e ezek után mondanunk, hogy az emberek úgy dőltek Siedschmerz szavait hallgatni, hogy minden square kicsi lett meetingjei számára. Az ő sikere talán még Carusoét és Lindberghét is túlszárnyalta, ámbár az ő hangja repedt volt és szárnyalni még a szavak szárnyain sem tudott. Viszont az ő beszédéből korunk lelke szólott ki: a zagyaság.

BÁRÓ HATVANY BERTALAN DR.: A ZSIDÓSÁG MINT AZ ÁZSIAI KULTURKÖR EGY RÉSZÉ

Ha azonban Ábrahám már egy ilyen sokrétegű, fejlett, sőt virágkorán már szinte túllévő kultúra gyermeke volt, akkor nem szabad csodálkoznunk azon sem, ha az emberiség történelmében mérföldkövet jelentő szellemi felfedezéseinek hátterében éppen e kulturák állottak. Ur városának vagy éppen az Urral politikai és kereskedelmi nexusban levő Hárán-nak polgára, mint városlakó eredetileg természetesen szolgája kellett, hogy legyen annak a hatalmas Holdistennek, aki e két várost tulajdonul bírta. Attól a pillanattól kezdődik Ábrahám istenismerete, amelyben elhagyja a várost és kikerül a város istenének hatalma alól. Addig még a legendából ismert bálványzúzás sem segítheti elő a fogalmak teljes tisztulását. A pusztában a háza népével vándorló, visszanyomódott, kulturember szükségszerűen kellett, hogy rájöjjön valami transcendentálisabb természetű Istensejtésre: az ő saját istenének elgondolására s ez vált azután a zsidó hit fejlődésének kiindulópontjává. Woolley professzor egy tavaly megjelent könyvében rendkívül érdekesen írja le ezt a folyamatot; képzelhetjük, hogy a kitűnő tudós igazán nem a mi vallási érzékenysé-
günk legyezgetése, hanem a legszigorúbb tudományos igazság érdekében írta meg munkáját.

A bibliai Ábrahám helyét a történelemben még egy érdekes tény szabja meg. Az emberáldozat szokása történelemelőtti időkbe megy vissza és érdekes megfigyel-
nünk, hogy ez az áldozat a legtöbb népnél vagy abban a formában történik, hogy a nép, illetve törzs uralkodóját, királyát, papját, szóval vezetőjét és atyját, vagy pedig hogy a vezető elsőszülött fiát áldozzák fel. Az elsőszülött fiú feláldozása, amely a kánaáni és szíriai nyugatsemita törzsek között még a történelmi időkben is oly általános volt, ősemberi, kőkorszakbeli elképzelésekben gyökeredzik. Ezek az elképzelések két egymástól színleg független, de valójá-

Olasz templom ajtóreliefje. Mózes kihirdeti a tizedik parancsolatot. Lent: Házasságtörők megkövezése.

han mélységesen egymásba kapcsolódó mágikus ösztönön alapulnak. Az egyik, amelyre a nagy brit tudós, Sir James George Frazer mutatott rá halhatatlan munkájában, az Aranyág-ban, a vegetáció kultuszát fejezi ki. A learatott gabona feltámadását, az életet adó és életet jelentő magvak földbehullását jelképezi az időt és esőt csináló, félig isteni törzsfőnök feláldozása. Frobenius afrikai kutatásai éppúgy mutatják ennek az őskori szokásnak általános voltát, mint a Kolumbus előtti Amerika népeinek borzalmas kultuszai; a szumir legenda s az azzal rokon ősi semita vallások Tammuz és Adonis kultusza éppúgy igazolják ezt az örök elterjedtséget, mint minden más, a feltámadásról, az áldozatról és az életadó gabonáról való elképzelés. S ha ezt a csodálatos egybehangzást megfigyeljük, kell, hogy rámutassunk az ősi szokás másik forrására is. Az áldozat apa: a törzs atyja, vagy fiú, elsőszülött fiú.

Ábrahám bizonyára nem ismerte, nem ismerhette tudatosan ezeket az összefüggéseket és nem tudhatta, miért oly örök és elpusztíthatatlan ez a fogalom. Egyet azonban már tudott. Tudta, hogy a kiszemelt áldozat már az ő idejében sok helyen helyettes áldozat volt. Tudta, hogy a király az áldozat naptárszabta idejére sokfelé már ekkoriban leköszönt trónjáról, s azt csak akkor foglalta el ismét, amidőn a rövid farsangi királyságra kiszemelt helyettesét, rendszerint hadifoglyot, gonosztevőt, vagy egyszerűen egy rabszolgát már elérte az áldozatok sorsa. Hiszen jól tudjuk, hogy mind a mai napig fennáll a messze Tibetben az a szokás, hogy egy gonosztevőt az évnek egy bizonyos szakában felruháznak bizonyos igen messzemenő hatalmakkal, hogy azután egy meghatározott napon kiűzzék a kietlen pusztába, a nép bűneivel terhelt. Hogy a bozótban fennakadt áldozati kos ismert jelkép volt Ur városában, azt egy nagyon finom aranyszobrocska bizonyítja, amely az

ásatások folyamán került ott elő. Két hátsó lábán ágaskodó állatot ábrázol ez a szobor, s a mellső lábak és a szarv valóban a bozótba akadtak. Ábrahám nagy érdeme az emberi történelemben, hogy ebből a tán csak helyi jelképből egy örök erkölcsi törvény új szimbólumát alkotta meg, s így valóban mondhatjuk a Bibliával, hogy Isten küldötte szolgájának az áldozati állatot.

Látjuk tehát, hogy a zsidó vallás és a zsidó nép már eredetiben is függvénye volt térben és korban a környező kultúráknak. De egyben már itt a kezdetben feltűnik, az a vonás, amelyik a zsidóságot csakugyan kiválasztja. Feltűnő ugyanis, hogy míg ténybelileg pontosan azonos fejlődési momentumokról van szó, mint más népeknél, addig ezeknek a tényeknek értékelése teljesen más. A városisten, az égitest-isten uralma alól való kivándorlás, az Egyisten fogalma felé kezd vezetni; a helyettes áldozat civilizált rendszere pedig az emberi élet szentségének felismeréséhez.

Nincs oly történelmi tény, amelynek ne lennének történelmi összefüggései. Maga a Szináj hegyi kinyilatkoztatás, az isteni törvénynek emberi szóvá válása is akkor történt meg, és csak akkor történhetett meg, amidőn az emberiségnek ez a kis töredéke erre többé-kevésbé megérett. Hogy miért mondom, hogy „többé-kevésbé“, azt azt hiszem nem kell magyarázni senkinek sem, aki a Bibliát figyelmesen elolvassa: valóban nem lehet mondani, hogy az egyiptomi rabság után a pusztában vándorló gyülelész tömeg valami nagyszerű emberanyag lett volna. Csakhogy ebben a tömegben ott volt az az élcsoport, amely Egyiptomból követte Mózeszt. Ez a csoport talán a Nilus országában egykor oly büszkén uralkodott, majd részint kiűzött, részint szolgaságra került pásztornépeknek, a hixoszoknak véréből származott. Azoknak a véréből, akik „szalma nélkül“ készítették Pithom városának tégláit — s a kutatás valóban meg is állapította azóta, hogy e város tégláinak jórésze szalma nélkül készült. S ha nem is tudjuk még teljes pontossággal az összefüggéseket, feltűnő, hogy Egyiptomban ezidőben lép fel Achnaton király, aki az Egyisten hitet próbálta Egyiptom régi bálványai helyébe meghonosítani. Szinte kísérteties, mennyire megközelíti Achnaton tapogatózó és emberi filozófiája azokat az isteni igazságokat, amelyek a Szináj hegyén hangzottak el. Ám újból itt a különbség: Achnaton gyönyörű hite emberi konstrukció, s egyszerű visszfénye annak a világosságnak, amelynek valami emberfölötti okszerűség törvénye szerint nem Egyiptomban és nem ő általa, hanem a Szináj hegyen, Mózes által kellett felgyulladnia.

Egyiptom ősi kulturája ekkor már természetesen telve van ázsiai elemekkel. Achnaton egyistenhite inkább ázsiai, mint egyiptomi, s a király halála után nyoma sem maradt. Naphimnuszának egyes részeit (Achnaton vallása ugyanis a napkorong éltető erejét tisztelte Isten gyanánt), megtaláljuk a Biblia száznegyedik zsoltárának egyes részeiben. Ez is csak azt bizonyítja, hogy valamelyik ősi sziriai dicsérő-ének lehetett mindkét zsoltár közös forrása, s újból azt látjuk, hogy ugyanaz a szellemi termék, amely az egyik helyen folytatás nélkül szikkadt el a sivatagi homokban, a másiknál az idők folyamán Dávid ajkán örök istendicséretté válik.

Az Izraelita Magyar Irodalmi Társaság előtt egy felolvasás keretében alkalmam volt egyszer rámutatni azokra az összefüggésekre és részben megdöbbenő hasonlatosságokra, amelyek a próféták korától a törvény nagy befejezőinek, Ezrának és Nehemiának koráig mutatkoznak a zsidó fejlődés és más ázsiai szellemi irányok kifejlődése között. Ázsia egységének kézzelfogható bizonyítéka ez is, ámde a nagy szellemi átalakulás viszonylagosan rövid volta, gyorsasága, egyidejűsége és általános elterjedése az elé a kérdés elé állítja az embert, vajjon nem kell-e ebben is

valamely magasabb összefüggés jelenségét látnunk. Bármennyire is világos az elmondottak után az ázsiai lélek közös diszponáltsága bizonyos szellemi fejlődések irányában, azt mégsem lehet megmagyarázni, miképpen történhetett, hogy az Egyisten hit kiteljesedése Palesztina földjén, időben egybeesik minden ázsiai kulturnép sorsdöntő szellemi formaalakításával. Éliás próféta barlangban lakott, elvonulva a világtól, hogy azután tüzes szekéren tűnjék el az emberek szeme elől. Lao Tze is remeteéletet s a természet kontemplálását prédikálta, igaz, hogy ő egyszerű bivaly hátán lovagolt ki a világból. Jeremiás a pusztulást siratja, emberfeletti fájdalommal. Buddha az életnek fájdalmas voltáról s a fájdalom megszüntetésének módjairól beszél. Ézsaiás (vagy legalább is az a valaki, akinek az írásait Ézsaiás könyvében olvassuk), Isten felkentjeként ír és Messiási időket hirdet. Zarathustra, vagy talán csak magyarázó, már személy szerint való Megváltóról beszélnek, akit Ahuramazda, a jóság perzsa istene az idők végén el fog küldeni. Ezra kihirdeti a törvényt, újjászervezi a papi rendet és célnak tűzi ki az igaz ember a „caddik“ eszményképét. Konfucius a tökéletes emberről beszél, aki a ritusok pontos betartása útján közelíti meg a természet nagy harmoniáját. A fejlődés menete, mint látjuk, meglehetősen párhuzamos és csodálatos módon kétszáz éven belül játszódik le. Ha Konfuciusnál olyanokat olvasunk „ne tedd mással azt, amit nem kívánsz, hogy veled tegyenek“, vagy azt, hogy „magatartásunkra csak a kölcsönösség lehet irányadó“, akkor újból azt kell látnunk, hogy a történés mindenkor egységes irányvonalak szerint folyik le, s az okszerűség emberfölötti.

Nem kell ezuttal olyan, már történelmi, és mind a szellemtörténelem, mind a történelmi materializmus módszereivel tökéletesen igazolható tényekre hivatkoznunk, mint amilyen volt Nehemiás missziója egy nagy nyugat-ázsiai birodalom szolgálatában az azon belül élő zsidó nép reorganizálása céljából; megállhatunk már most. Ha folytatnók, eljutnánk Nagy Sándorhoz, meg az ő nagyázsiai álmaihoz. Eljutnánk azoknak a Szeleukidáknak birodalmához, akik Hellas, Babylon és Perzsia műveltségét gyúrták egybe s akiknek nyomán, ellenhatás és véres ellenállás formájában alakult ki egyrészt Palesztina földjén a Makka-beusok országa, a maga teokráciájával, de mindinkább tisztuló univerzális Egyisten-hitével, másrészt Indiában, békésebb úton, a buddhizmus késő, de nem kevésbé univerzális változata a mahájána. A párthusok és rómaiak veteke-dése, végig egész Ázsián keresztül megrázta a kultura fejlődését, s a zsidóság újból szublimált formában tette magáévá azokat az életformákat, amelyek átalakították Ázsia képét. Eljuthatnánk messzebb is. Minek? A kezdet, a gyökér érdekesebb és tanulságosabb, mint a későbbi fejlemények. Ha tudjuk, kik voltak Ábrahám vagy Mózes tanítómesterei, ha tudjuk, hogy az ő gondolataik az örök Nagy-Ázsia gondolatai voltak, s ha látjuk mint pusztultak el, mint tűntek a semmihe, vagy ami még rosszabb, mint merevedtek üres cicomává más kultúrákban azok a szellemi adottságok, amelyeket a zsidóság ma is még elevenen hordoz magában, akkor talán jobban megbecsüljük „kiválasztott nép“ voltunkat. Mert nemcsak kiválasztottak vagyunk, hogy az ősi ázsiai igazságokat az emberiség számára megőrizzük, hanem kiválasztók is és átalakítók, akiket arra rendelt a sors, hogy, miképpen az Isten a maga képére teremtette az embert, mi is a magunk képére s az ő tiszteletére alakítsuk át a gondolatot tetté és életformává, az emberiség szolgálatában. Ázsia egységének tanuságai, akkor is, ha tisztán látjuk az összefüggéseket, a mi szent könyveink dicsőségére szolgálnak s így nem szabad elzárkóznunk a tudományos tények elől, hiszen azok csak megerősíthetnek bennünket elhivatottságunk tudatában.

DR BÜCHLER SÁNDOR: A GOLDZIEHERÉK CSALÁDFÁJÁRÓL

Hiába dolgozott mozgékonyan, nem tudott Köpcsényben nagyobb jólétre vergődni a család. Gazdagságra nem vitte ugyan, de azért elérte, hogy megbecsüljék. Intelligenciája és nem vagyona emelte ki a tömegből a családot, mely olvasni, ismereteket gyűjteni szeretett. Bár elméldésre hajlamosok, művelődők, tisztalátásúak voltak ezek a falusi Goldzieherek, ahogy a családi írásaikból kitetszik, vonzódtak a miszticizmushoz, amulettek varázserejében hittek.

Az 1752 augusztus 10-én született Goldzieher Kalonymos Kálmán Juda Löböt — születési adatait a pozsonyi Mandl-Theben Wolff circumcisionális könyve tartalmazta⁵² — Hamburgból eredt atyja hamburgi származású családdal házásította össze. Németkeresztúron viselt rabbi állást Chálfán-Hamburger Áron Löb, akinek Rebeka unokáját, Hamburger József Chájjim ház- és földbirtokos leányát jegyezte el 1777 január 30-án Goldzieher Kálmán. Szerződésbe foglalták, hogy a vőlegénynek 400 rénes forintot, kelengyét ad apja és a menyasszonynak jegyajándékot; a leánynak pedig 330 rénes forint lesz a hozománya, amelyből, a szokásos tizedet leszámítva, tisztán 300 forintot visz férje házába. A fiatalasszony ezenkívül hétköznapi és ünnepi ruházatot kap szüleitől. Az 1777. főünnepeket követő újholdnapra tüzték ki az esküvőt, melynek költségeit németkeresztúri szokás szerint a vőlegény és menyasszony szülei viselték. Néhány évre a lakodalom után, 1782 június 11-én fejezte be életét a németkeresztúri rabbi.⁵³

Magára tartó patricius zsidó család régente arra törekedett, hogy a templom férfi- és nőosztályán állandó ülőhelye legyen. A köpcsényi zsinagógában ilyenek voltak tulajdonosai a Goldzieherek. Goldzieher Kálmán 1800-ban templomülését elcserélte a Heine Henrik atyafiságához tartozó Méir ben Michellézerével.

Atyafiak összeházasodása a Goldziehereknél gyakori eset volt. Goldzieher Jómtób Lipmannak fia Vitus Srágó Feis Phoebus 1800 február 23-án eljegyezte Goldzieher Kalonymus Kálmán Juda Löb és Rebeka leányát, Mária Mirjám Debórát. Az eljegyzési szerződésben megállapodtak a szülők, hogy a vőlegénynek apja kiházásításul 200 rénes forintot ad a tizeden kívül, ünnepi és hétköznapi ruházatot és a menyasszony részére 100 rénes forint értékű jegyajándékot. A menyasszony apjától 400 rénes forintot kap a tizeden kívül és, ahogy az eljegyzési szerződések állandó szövege hangzott, ünnepi és hétköznapi kelengyét, fátyolokat, átalvetőket, ágyat huzaatokkal és a vőlegény számára fehér főünnepi halotti-köntöst táliisszal. A fiatal párt a menyasszony apjának asztala tartja el két éven át. Az esküvői költségeket a menyasszony szülei viselik. A lakodalmat 1801 október 7-én tartották. A Goldzieher-család nemzedékeiben sokszor visszatérő Mária és a héber Mirjám Debóra név amolyan lélekvandorlási stációja Goldzieher Vitusnének.

Goldzieher Kálmán Juda Löbnek fia — Mária Mirjám Debóra fivére — Hermann, héberül Áron Mózes Cvi Hirsch, 1807 május 7-én eljegyezte Goldzieher Efrájim leányát, Málkát. Az eljegyzési szerződésen a családtagok Hamburg, Hamburger és Goldzieher néven szerepelnek. Az esküvő 1809 január 22-én történt.

Kálmánnak ugyancsak gyermeke Dávid Bär és Ci-

⁵² Fent: Magyar Országos Levéltár Acta Judaeorum 1760; no. 101 R. Ahron Löw von Hamburg-nak nevezi. Róla Dr. Richtmann Mózes, Landau Ezekiel, prágai rabbi és a magyar zsidók, 37.

⁵³ Sírfelirata L. Moses, Inschriften und Urkunden aus den Sieben-Gemeinden (Jahrbuch der jüdisch-literatischen Gesellschaft XVIII, XIX. évf. no. 15. és a tárgymutatóban.

póra, akit 1813 május 18-án Izsák ben Izrael Züss vett feleségül. Goldzieher Dávid Bär 1816 december 12-én tartotta esküvőjét Pozsonyban Goldschmidd Córéf Mordecháj ben Chájjimnak Eszter leányával.

Goldzieher Hermann Cheile leányát 1836 június 16-án vette feleségül a prágai születésű dr. Wehle Jechiél ben Salamon nyirbátori orvos, Gütl leányát 1845 március 2-án Pesten a csákberényi Grünfeld Júda Löb ben Izsák és Cháná (Fanny) leányát Vácott 1848 június 15-én Rosenberg Élijás ben Sámuel Jehuda.

Az 1828-iki köpcsényi összeírás a következő „Goldzieher“ hozzátartozókról számol be: Moises, Vitus, Abraham, Mauritius. A legmódosabb Vitus, akinek két cselédleánya volt háztartásában. A conscriptio megemlíti Moises Hamburger zsellért is, aki valószínűleg nem tartozott a családhoz, mert ekkor a család többé nem használta régi származási helyét.

Goldzieher Kálmán hosszú életkort ért el. 1830 május 18-án elkészítette Köpcsényben héber végrendeletét, melynek bekezdése magyar fordításban:

„Gyűljetek össze gyermekeim, hallgassatok apátokra! Megöregedtem, nem tudom halálom napját és nincs ember, ki sejthetné, hogy mit szül a nap. Ha elérkezik elrendelt időm, hogy lelkemet követelje, esetleg, — ami távol maradjon — hirtelen ragadnának meg a halál kötelékei és így nem bírnék rendelkezni házam felett, hogy hékés legyen pihenésem és hogy ne legyen viszály, összekülönbözés — amitől megóvassam — leszármazottaim és feleségem örökösei közt, megkövetem fiaimat és leányaimat, hogy ne ítélkezzenek felettem, mondván: Az öregnek aggkorában nem volt értelmessége, mert hisz igazsággal, méltányossággal, tiszta ésszel és készséges lélekkel teszem rendelkezéseimet.“ Egész vagyonát, az ezüst, cinn, ólom, vas- és réztárgyakat, az ágyneműt, a ruhákat, a templomi férfi- és nőüléseket Hermanura hagyja, aki évek óta atyját és meghalt anyját eltartotta, ruházta és ő fizette adójukat, amely kiadások körülbelül 2000 forintra rúgtak. Hermann tartozik továbbra is gondját viselni apjának és temetési költségeit kifizetni. Hermannnak jogában áll odaadni Cipóra nővérének azt a templomi ülést a köpcsényi régi női tarktusban, melyet Kálmán felesége szándékozott Ciporának ajándékozni. Ha megcselekszi boldogult anyja akaratát, jó és szép dolog lesz, de ha nem, nincs rajta követelni való.

A köpcsényi család tekintélyét fokozta Jómtób Lipmannak fia: Goldzieher Vitus, kinek tudományos felkészültségét Baum-Broda Cebi Hirsch köpcsényi rabbi 1816 október 6-án a „Mórénu“ címmel tüntette ki, ugyanő később abba a háromtagú kuratóriumba delegálta, melynek megbízatása volt, hogy Baum-Broda tudományos munkáit sajtó alá rendezze. A kuratórium felügyelete alatt 1822-ben Bécsben Anton Straussnál jelent meg a rabbi kéziratban hátrahagyott műveinek első része, a családjogra vonatkozó: Erec Cebi, Teomé Cebijjá. A Goldzieher család még örzi Baum-Broda testamentumát, mely érdekes hírmondója a vidéki magyar rabbi magánéletének a XIX. század elején, valamint a végrendelettel kapcsolatos elszámolást, melyből kitűnik, hogy a zsidó könyvek elmaradhatatlan magasztaló approbációit valaha nem ingyen osztogatták, hanem azokat megfizették.⁵¹

⁵⁴ Baum-Broda rabbi két végrendeletet készített, mindkettő a Goldzieher családi iratok között fekszik, az egyiket bécsi példány alapján hibásan közölte Dr. B. Wachstein, a Jüdisches Archiv XVIII. évfolyamában (1927 dec. szám. 1—7 old.) Hirsch Brodas letzwillige Verfügung über seinen

Goldzieher Vitus gazdag könyvtár felett rendelkezett, melynek túlnyomó része rabbi fiához, Méir Hirsch Henrikhez, töredéke unokája dr. Goldziher Ignác héber bibliothékájába és ennek halála után a jeruzsálemi héber egyetem könyvtárába került. Vitus nem pusztán könyvet gyűjtő, hanem azokban el is mélyedő, áldozatkész, önzetemes ember volt, akiről Popper Lőb köpcsényi rabbi 1827-ben azt írta: „községünk legkiválóbbja“, a híres Schreiber Mózes pozsonyi rabbi pedig barátjának, előkelőnek, magasrendű tudósnak nevezte. A nagyapa emléket unokái: dr. Goldzieher Vilmos és dr. Goldziher Ignác, a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem professzorai meleg kegyelettel idézik naplóikban. Dr. Goldzieher Vilmos naplójának⁵⁵ rávonatkozó sorai:

„Mein Vater Isak Goldzieher war der jüngste Sohn eines nur mässig bemittelten jüdischen Kaufmannes Vitus Goldziher, dessen Hang zu den jüdisch-theologischen Studien noch heute gerühmt wird. Er hatte meinem Vater nichts hinterlassen, als den Respekt vor den Studien, den er dadurch zu bezuegen wähnte, dass er seinen Erstgeborenen⁵⁶ schon in der Wiege den Wissenschaften widmete, welchem Vorsatze er auch getreulich, soviel es an ihm, dem bescheidenen Manne lag, nachkam, in dem ihm in der Zukunft hinerlei Opfer für diesen Zweck zu gross war... Ich bemerke, dass auch die anderen drei Söhne meines Grossvaters, von denen der Eine Rabbiner⁵⁷ ward, eine ebensolche Ehrfurcht vor den Wissenschaften überkamen; doch ausser meinem Vater gelang es nur einem von ihnen, dem Aeltesten,⁵⁸ seinen Sohn den Studien zu widmen — es ist dies der nahmhafte Orientalist Ignaz Goldziher, einer der gelehrtesten und originellsten Männer, die mir in meiner Laufbahn vorgekommen sind.“

Dr. Goldziher Ignác nagyatyját következően szemlélteti naplójában:⁵⁹

„Nach den Schilderungen, die mir alte Herren boten, die meinen Grossvater in seinen Blüthejahren kannten, muss er ein wackerer, tugendhafter, in seinen Gesinnungen strenger Mann gewesen sein. Für den Reichthum seiner Kenntnisse in der jüdischen religiösen Literatur, habe ich selbst manches Zeugnis in Händen. Der Grundstock meiner jüdischen Bibliothek hat bereits auf dem Bücherbrett meines Grossvaters, eines einfachen Handelsmannes gestanden. Meine Eltern hiengen mit seltener Pietät an seinem Andenken. Bis an ihr Lebensende gedachte meine Mutter Tag für Tag ihres biedereren Schwiegervaters und seiner menschlichen Tugenden, des Schutzes, den ihr sein gerechter Sinn in der Fremde gewährte. Für meinen Vater war das Andenken seiner Eltern Gegenstand eines wahrhaft religiösen Kultus. Als ich auf meiner ersten Studienreise im Oktober 1868 in Berlin anlangend, meine Schreibmappe öffnete, fand ich in derselben einen in hebräischer Sprache abgefassten Wunsch meines Vaters, solange ich lebe, an den Sterbetagen seiner Eltern für ihr Seelenheil zur lernen und zu beten, ein frommer Wille, dem ich bis zum heutigen Tag unverbrüchlich nachgekommen bin und den ich bis an mein Lebensende heilig halten werde.“

literarischen Nachlass címmel. A moson vármegyei levéltár 1788. évi fasciculusának 1140. sz. okmányában Baum-Broda rabbi feleségét Ester-nek hívták, két fiuk volt: Moyses Wolff, Jacob és két leányuk: Dawora, Tältze.

⁵⁵ Román Aurélné Goldzieher Klára, a professzor leányának hirtokában.

⁵⁶ Dr. Goldzieher Vilmos.

⁵⁷ Goldzieher Méir Hirsch Henrik.

⁵⁸ Goldziher Adolf.

⁵⁹ Dr. Goldziher Károly őrzi.

SOMLYÓ ZOLTÁN VÉGRENDELETE

— A Zeneakadémián rendezett Emlékest befejezőjéül elmondotta Patai József.

Két órán át zúgtak és zengtek felénk Somlyó Zoltán versei, dalai és úgy érzem, hogy amikor a költő maga beszélt hozzánk, nem kell szavaihoz semmiféle magyarázat. Csak egy epizódot akarok elmondani a költő utolsó napjaiból, amely annyira jellemzi a költőt, mint embert.

Pár héttel halála előtt, Somlyó Zoltán gyengén, betegesen jött fel a Mult és Jövő szerkesztőségébe. Cikket hozott „Kosztolányi Dezső és a zsidóság“ címmel, mely abban a tételben csendült ki, hogy a költészet, a művészet legfelsőbb harmóniájában elsimulnak az ellentétek, melyek embert embertől elválasztanak. Sápadt, sárgult volt az arca és a hangja egyre remegőbb lett. Mire a kéziratot végigolvasta előttem, annyira elfogta a gyöngeség, hogy taxit kellett rendelni és gyorsan hazaszállítani. Ez volt Somlyó Zoltán utolsó kézírata és ez volt utolsó útja. Hazaérkezve ágyba esett, amelyből többé nem kelt fel. Mikor két nappal halála előtt utoljára meglátogattam, rémülten ültem betegágya mellett. Arcán már a közeledő halál fensége ült és a különböző injekcióktól megnagyobbodott szemei oly félelmesen ragyogtak, mintha már csak távoli csillagok felé volnának irányítva. Szinte a túlvilág örökkévalósága felé fordultak. És ebben az órában, amikor már örök útjára készülődött, egy gond aggasztotta Somlyó Zoltánt: vajjon a nekem átadott cikkben Kosztolányi Dezsőről nincs-e valami, ami esetleg költő-barátjának emlékét megbánthatná. És arra kért, olvassam el kéziratát gondosan újra és ha ilyesminek csak az árnyéka merülne fel, távolítsam el a korrekturánál. Mert hiszen az ő célja ezzel az írással éppen az volt, hogy Kosztolányi Dezső emlékének a fényét emelje a zsidóság szemében is, amelyhez való viszonyát tisztázni igyekezett.

„Tisztán kell tartani a költő emlékét“ — mondotta.

Ez az őszinteség és hecsületesség jellemzi az embert és költészetét egyaránt. És ez az utolsó kívánsága, hogy tisztán kell tartani a költő emlékét, úgy érzem, Somlyó Zoltánnak szimbolikus végreendele, amelyet követnünk kell vele kapcsolatban is. Tartsuk tisztán Somlyó Zoltán emlékét, akivel szemben bizony sokat kell jóvátenni. A harcok, melyeket a költőnek az élet csúfságaival és kegyetlenségeivel vívnia kellett, elviharzottak. A halál elcsendesített mindent. És most itt él előttünk a költészet tisztaságában és ha felemelkedünk hozzá, magasabb szférák levegőjében járunk. „Meg fogtok fürödni az én tisztaságomban“ — hallaszott felénk az imént a költő egyik strófájából. Ápoljuk Somlyó Zoltán költészetét, olvassuk könyveit, szeressük dalait. Tartsuk tisztán a költő emlékét!

Gyerekek a telavivi strandon.

SCHWARCZ SAMU EMLÉKEZETE

Tiszteletreméltó keretek között a napokban rójja le a Budai Hitközség kegyeletét lágymányosi körzetének elnöke iránt, akit élete delelőjén ragadott el a halál. Szinte a templom küszöbéről ragadta el, amikor éppen beteljesedett életének nagy álma és a Szent-Imre városi monumentális templom felépülése valósággá lett. Még megadatott neki, hogy az avatás ünnepélyén lássa, miként megy át a köztudathoz, hogy a fővárost legszebb zsinagógával ajándékozta meg a buzgó agilitás. Még el-eljárhatott néhány héten át szombat-fogadásra és ünnepköszöntőre az új templomba, de csakhamar húcsút kellett mondani az Úr házá-
nak, dédelgetett szűkebb és tágabb családjának, hogy felköltözzék az öröklét honába. Schwarcz Samu nemes gondolkodását, vallásos érzését, erős akaratát át tudta plántálni egész környezetére. Nem nyugodott addig, míg keresztül nem vitte akaratát és a legboldogabb napja volt, amikor ott állhatott a kalapáccsal a kezében az új templom alapkövének letételénél. A hitközség háláját leróva, emléktáblát állított Schwarcz Samunak a templomban a következő szöveggel:

Néhai Schwarcz Samu körzeti elnök (kalapáccsal a kezében)
a budai új templom alapkövetételénél.

A budai Szent-Imre-városi új zsidó templom egyik sarka.
A szószék néhai Schwarcz Samu elnök emlékét megörökítő
művészi kézimunkadíszítéssel.

EZ A TEMPLOM SCHWARCZ SAMU KÖRZETI
EINÖK ELNÖKSÉGÉNEK UTOLSÓ ÉVÉBEN
ÉPÜLT ÉS HŐSIES KITARTÓ MUNKÁSSÁGÁ-
NAK EREDMÉNYE. JÓTÉKONY SZÍVÉNEK
EMLÉKE ÁLDASSÉK ÉRTE! 1937.

A boldogult még élete boldog napjaiban felajánlotta a templom keleti falának díszítését. S az ő intencióinak felelt meg finomlelkű özvegye, midőn férje emlékére a frigyszekrényt, a szószéket, az oltár előtti üléseket stb. művészi kézimunkákkal díszítette, sőt gondoskodott arról is, hogy a függöny eltolása alkalmából feltáru-
ló frigyszekrény ajtaja megfelelő masszív érclemezburkolatot kapjon, amelyre dr. Beneschovszky főrabbi héber domborművű felírást szerkesztett a következő szöveggel:

„Cionból ered a Tanítás és Isten ígéje Jeruzsálemből...
És népek szövetségesévé tesznek téged, pogányok világos-
ságává. Király lesz az Isten az egész föld felett, — azon a
napon egyetlen lesz Ő és egyetlen a Neve. Isten királysága
fennmarad örökkön örökkéig.

Emlékül Sámuel ben Mirl a templomépítő lelkének,
aki valamennyiünkénél többet cselekedett, hogy háza épül-
jön Istenünknek. Emlékezete áldássá legyen az örök élet
országában. Felajánlották hitvese és gyermekei.”

Az ércbeburkolt frigyszekrény fölött levő megvilágítás-
hoz is díszes burkolatot ajánlottak fel a boldogult szelle-
mét megható kegyelettel ápoló özvegye és gyermekei, hogy
amiért Schwarcz Samu annyira lelkesedett, minél méltób-
ban szálljon át az utókorra. Így él majd a „templomépítő”
emléke a zsinagógában, melynek létesülését szívének egész
szeretetével mozdította elő.

IRODALMI TÖRVÉNYSZÉK PAP KÁROLY „AZAREL” C. REGÉNYE FÖLÖTT

Külföldi példákat követve, a Magyar Cionista Szövetség „irodalmi törvényszéket” rendezett Pap Károly „Azarel” című könyve fölött. Dr. Miklós Gyula, mint a törvényszék elnöke, ismertette a „peranyagot”, tömören és érdekesen előadta az „Azarel” tartalmát, majd felszólítására dr. Friedmann Dénes, mint ügyész elmondotta vádbeszédjét.

Kihangsúlyozza az illusztris szerző jeles irodalmi érdemeit és megállapítja, hogy nem rokonszenves az akadémikus ember irodalmi vádemelése, de a könyv súlyos problémáinak megvitatása kedvéért a hálátlan szerepre az ügy érdekében vállalkozik. A vádbeszéd során a következőket nehezményezi: Minden író általában felnagyítja a szüleit. Pap Károly szokatlanul lekicsinyíti. Pedig az V. parancsolt ellen senkinek sem szabad véteni. A könyvből a papi pálya nem nagy megbecsülése beszél. A könyvben felhozott burkolt vádak formahibájával rója fel, hogy a felnőtt ember, aki a könyvet írja, elhúvik a gyermekiség mögé és onnan hallatja intő, figyelmeztető, bíráló, ahogy a szerző maga mondja, kegyetlen szavát. A könyv papellenessége annál kevésbé rokonszenves, mert az öreg Azrael főtiszteendő érdemei ösmertek és elismertek széles ez országban. Szerző maga sem tagadja, hogy ott, ahol a zsidóság államvallás lenne, a könyv nemcsak az irodalmi törvényszéknek tárgyalási anyagául szolgálna.

Utána dr. Dénes Béla mint védő fejtette ki álláspontját, hivatkozva az irodalmi szempontok szuverénítására és idézte dr. Beneschovski budai rabbi előadását a könyvről:

„Emberábrázolása és zsidóábrázolása művészi. Nem a fotográfia gépies hűsége az ő ábrázolásának az igazsága, hanem a vízióé. Ha kinyitom akármelyik könyvét, a vízió elragadottságának a szele csap meg. Érzem: numen adest. Ezért felemás szempont és félreértés, ami új könyve körül kezd kavarogni. Botrányt szimatolnak a szenzáció kedvelői. Törvényszéket ülnek a könyv fölött, de nem azt kérdezik: jó-e a könyv, szép-e, igaz-e a belső elhíhetőség törvényei szerint, azaz: igaz-e művészileg, hanem azt kérdezik: igaz-e szószerint, így van-e a reális életben? Mintha a „valódi hercegkisasszonyt” vizsgálnák a Weber—Fechner-féle ingerküszöb törvényeinek alapján, vajjon lehetséges-e a tapintóidegvégződéseknek oly fokú sűrűsége, hogy hatvanhat derékaljon keresztül megérezhessen valaki egyetlen borsószemet. Pedig az a mese is igaz, mert szép és azért szép, mert igazsága benne gyökerezik a lelkünkben. Pap Károly víziója a zsidóságról hatalmas, megdöbbentő és szép, tehát igaz. De ennek az igazságnak más a természete, mint egy tanulmány, vagy egy ujságcikk igazságának.

Nem hiszem, hogy azt kellene gondolnia a lelkiismeretes olvasónak: ilyen minden ortodox, mint Jeremia apó. Vagy: ilyen minden neológ zsidó pap, mint Azarel főtiszteendő úr. Vagy: hogy ilyen minden zsidó ház, vagy talán minden zsidó. Nem hiszem, hogy a könyv tartalmából tanulságokat kell levonnunk közvetlenül. Minden művészi ábrázolás egyéniségeket ír le, a konfliktusok csak úgy meggyőzők, ha az élmény — vagyis az egyszerség légköre veszi körül. Az aztán már a művészi teremtés titka, hogy minél inkább egyéni és egyszeri az ember és konfliktusa, annál általánosabban és mélyebben emberi.

Pap Károly — mikor irt — nem gondolt arra, mit fognak szólni a keresztények, mit fognak szólni a zsidók. Nem ismert megalkuvást írói feladatával szemben és nem ismert kíméletet önmagával szemben sem. Ezért tisztelik őt a keresztények is.“

Azután Pap Károly, mint a vádlott mű szerzője poetikus nyilatkozatot olvasott fel, amelyben többek között a következőket mondotta:

„Teljesen úgy van, ahogy szememre vetik és még sokszor fognak szememre vetni, ez a könyv kegyetlen, de éppen ezzel a kegyetlenséggel tudtam csak elérni azt, amit akartam, hogy könyvem lehasson a zsidó léleknek abba a mélységébe, amely túl van minden gazdasági szorongáson és túl minden társadalmi szorongáson: oda, ahol a közös-örök emberi lakik, függetlenül minden születéstől és a kor áramlataitól. Hogy ez a réteg a zsidóban olyan mélyre van temetve, hogy a gettók és asszimilációk romjai annyira eltemették, hogy gyöngéd kézzel hozzáférni lehetetlenség a zsidó léleknek ehhez az örök emberi részéhez, — ez nekem fáj a legjobban, ettől a kegyetlenségtől én szenvedtem a legtöbbet. Kinek fájhatna jobban, mint nekem, hogy az én népem java lelke csak kegyetlen szóval és írással közelíthető meg, kinek fájna ez jobban, mint nekem, aki ennek a népnek a leglelkéből való vagyok, aki ennek a népnek az írója vagyok és lehetnék-e másként az, ha önmagammat is nem éppoly kegyetlen késsel riasztottam volna fel a hazugságok, kétlakiságok és öncsalások romjai alól, mint ahogy ez a könyv felriasztja minden zsidó olvasóját.

Ó, túlon túl jól ismerem én hát a kényelmes és hazug álmokból felriasztott zsidó lelket: a magatehetetlen kínos borzongást, a rémült menekülést a még hazugabb álmokba, a menekültében is visszavicsorgó dühöt, a fajszeretettel takaródzó szemforgató önszeretet kenetes felkiáltásait, a mindenben kételkedő, okoskodó önmegnyugtatót, a rezignált vagy cinikus kézlegyintést, mind, mind jól ismerem, a zsidó lélek feleszmélésének különös hangjait, de ismerem az őszintén önmagára ismerő zsidó lelket is, aki nem menekül és nem hazudik és nem zárkózik be minden fájdalom ellenére sem, hanem szembenézve azzal, aki ő, így szól megborzadva: Jaj nekem, meztelen vagyok egészen és idegen mindenütt, idegen vagyok magamban és idegen másban, óh Istenem, atyám, mutasd meg nekem, hol van az én országom és nyugalmam világa?!

Ennek ezt felelem: Boldog, aki borzad és mégsem takarózik, holdog aki nagyon fáj önmagának és mégse sír, sohasem csikorgatja a fogait, holdog aki felismerte, hogy idegen magában és másban mindenütt, holdog, mert ő az egyedüli közöttünk, aki igazán otthon van magában és igazán otthon van mindenütt, minden nép földjén és minden ég hajlata alatt, minden időben otthon, még a halálban is, mert ő az egyedüli közöttünk, aki bárhol van — Isten nevében van ott, az Ő nevében szól, akármit mond és szívesen hallgatják őt minden népek.“

Pap Károly után dr. Patai József mint tanu rámutatott a könyv irodalmi értékeire, ami szerint elsősorban döntő. Tanuságot tett amellest, hogy Pap Károlyt belső tépelődés viszi a zsidó problémához. Sós Endre, mint szakértő abból a szemponthól bírálta a munkát, hogy anyagot ad a zsidóság ellenségeinek. Dr. Szinetár Ernő mint orvosszakértő a mű lélektani háttérét világította meg psychoanalitikai szemszögből. Epstein Ákos mint cionista tanu boncolta a művet. Az ifjúság nevében pedig Weisz Farkas szólalt fel és kifejtette, hogy egy ilyen nagytehetségű zsidó írótól méltán várható komolyabb elmélyedés és tárgyismeret a zsidóság kérdéseiben. A Herzl-termet zsúfolásig megtöltő közönség feszült érdeklődéssel hallgatta a tárgyalást, amelynek végén dr. Miklós Gyula kihirdette, hogy az irodalmi törvényszék elhalasztja a döntést arra az időre, amikor az „Azarel” további kötetei is megjelennek.

Most január 1-én mult 150 éve, hogy egy II. Józseftől 1787 július 23-án kiadott Rendelet értelmében az örökös tartományokban lakó valamennyi zsidónak állandó, megváltozhatatlan családnevet és egyúttal német előnevet kellett felvennie és azt „életének teljes idejében meg ne változtassa“. Ezen a téren t. i. — és nem kizárólag a zsidók körében — bizonyos szabadság, sőt szabadosság uralkodott addig. Vagy előnevek lettek családi nevekké, vagy foglalkozásuk, mesterségük, valamilyen jellemző tulajdonságuk után nevezték el a zsidókat, gyakran lakóházuk, származási helyük vagy országuk neve ragadt rájuk. Ám a sarj, aki máshol született, esetleg már arról a városról nevezte el magát, és nem volt ritkaság az olyan család, mint az éppen ezidén ünnepelt R. Éger Akibáé, melynek tagjai nem kevesebb, mint öt néven szerepelnek: Margolies-Jafa-Schlesinger-Güns-Éger. Ennek a zürzavarnak, bizonytalanságnak akart véget vetni nevezett császári pátens.

„Minden Tselédes gazda az ő házi népére nézve, a' Tútor az ő árváira nézve... 1788. esztendőnek első Jannariusától fogva bizonyos meg-határozott Vezeték-nevet viseljen, azonkívül minden különös személy, kifogás nélkül, Német előljáró nevet válasszon magának“

mondja a meglehetősen körmönfont nyelvezetben megszerkesztett magyar szöveg, ellentétben az ugyanakkor Magyarországra részére kiadott sokkal simább német szöveggel.* A rendelet szigorú szankciókat is tartalmaz: a rabbinus, aki kétszer elmulasztja kötelességét, szolgálatából el volt bocsátandó, a családapa az állam területéről való kiutasítással bünhődött.

Amint látható, egy gyakorlati, rendészeti intézkedésről volt tehát szó: „minden rendetlenségeknek el-térítésére, melyek az olly emberi nemnek mind Politikus, mind törvényes dolgaiban... szükségesképen elé-adják magokat, melyben a' Familiák semmi bizonyos Vezeték-nevet, a különös személyek pedig semmi isméretes elől-járó nevet nem viselnek“. Meghatározott, megváltozhatatlan név nélkül tényleg nincs rendezett közigazgatás, nem lehet pontos igazságszolgáltatás. Ám megnyilatkozott a rendeletben a csak imént (1786) kiadott ú. n. „Türelmi rendelet“-nek szelleme is, melynek célja a „zsidó nemzet“ anyagi, szellemi gyarapítása volt, belekapcsolódása az ország gazdasági életébe. Ha jelen császári ediktum első látásra tán csak külsőségnek látszott, szintén arra hivatva, hogy a zsidóság nyelvi és társadalmi izoláltságát megszüntesse, mégis ennek az első, korszakalkotó törvényalkotásnak, mely a zsidók nevével foglalkozott, rendkívüli, szinte világtörténelmi jelentősége volt, úgy a zsidóság, mint a németiség szempontjából. II. József evvel az intézkedésével bizonyára örök időkre gondolta a zsidóságot a németiséggel és a művelt polgársággal eljegyzettnek. A zsidóság benne láthatta állami elismeretésének első jelét és jelvényét, szimbólumát, az első lépést a törvény és társadalom előtt való egyenjogósítása, emancipációja felé. És ezért a tényért a szellemileg is felszabadult művelt zsidó körök sok hálát éreztek a császár és a társadalom iránt. A német szellem és kultúra számára pedig a zsidók eme „elnémetesítése“ hatalmi körzetének óriási kiterjesztését jelentette. Sok millió ember számított azóta — egyszerűen nevének német hangzása folytán — óceánon innen és túl a németiség birtokállományához, érdekközösségéhez és lett a német felvilágosodási és reformmozgalmakkal kapcsolatban egyúttal a német nyelv, tudomány és irodalom lelkes apostolává, terjesztőjévé.

* L. mindkettőt az Orsz. Magyar Zsidó Múzeumban.

Persze a császár álmai sem teljesedtek be egy csapásra: eszme és valóság közt mély szakadékok tátongtak és az új törvény rendelkezései még nem teremtettek új viszonyokat a zsidóság helyzetében. Még akkor sem, mikor a 19. század elejétől kezdve a többi német államok és tartományok hasonló értelmű, törvényes rendelkezésekkel szabályozták a zsidók névadását (Breslau 1790, Westfália 1808, Baden 1809, Poroszország 1812, Bajorország 1813, Sachsen-Weimar 1828, Württemberg 1828, Posen 1833, Szászország 1834). Eltekintve attól, hogy rosszakarat és hivatali önkénykedés — különösen Keleten — gyakran kihívta a tömegek ellen-szenvét és ellenállását a rendelet végrehajtásával szemben, a megszokás hatalma és a régi állapothoz való ragaszkodás a gettó falain belül és kívül még soká éreztették hatásukat. A városi lakosság körében ugyan hamar általánossá vált az új állandó családi név — hisz éppen ezek közül sokan már II. József rendelete előtt rendelkeztek vele —, ellenben vidéken, a falvakban, valamint az irodalomban még soká, évtizedeken keresztül, pusztán előnévén, hívónevének (Rufname) hívták, csúfolták a zsidót, melyet viszont őelöttük, zsinagógái, kulturális használatánál fogva, legalább héber alakjában, bizonyos szent nimbus övezett. És éppen ezen előnevek körül keletkezett az újabb harc.

Mivel ezek a hívónevek gyakran a héber névnek elromlott, elkorcsosodott alakjai voltak, avagy német, szláv, lengyel elemekkel vegyültek, bővültek, melyek esztétikailag

Mi Máfodik Jósef, Isten kegyelméből választott Római Császár; Német, Magyar, Tseh, 's törzásoknak királya; Ostriának Ertzhertzege, Burgundiának, 's Lotharingiának Hertzege 's a't.

Minden rendetlenségeknek el-térítésére, melyek az olly emberi Nemnek mind Politikus, mind törvényes dolgaiban, sőt minden tisztviseles nélkül folytatott életében szükséges képen elé-adják magokat, melyben a Familiák semmi bizonyos Vezeték-nevet, a különös személyek pedig semmi isméretes elől-járó nevet nem viselnek, minden örökös Országainkra nézve közösen elvégeztetett

I. §.

A' Zsidóságnak minden tartományinkban arra való kényszerítése, hogy minden Tselédes gazda az ő házi népére nézve, a' Tútor az ő árváira nézve, 's minden nőtelen férjfiú személy, a' melly sem Atyjának hatalma alatt Tútor, vagy Gondviselő alatt nintsen, 1788. esztendőnek első Januariusától fogva bizonyos meg-határozott Vezeték-nevet viseljen; az alfszonyi rend hajadon létiben az

II. József rendelete a zsidók német nevééről.

sehogysem voltak szépeknek mondhatók, azért jóízű zsidók és keresztények egyaránt arra törekedtek már jóideje, hogy a zsidó neveket megtisztítsák, germanizálják. Volt is hatása; viszont a reakció sem maradt el. Az asszimiláció túlhuzgósága folytán egyes családok rövidesen a nevek olyan tömegét adták gyermekeiknek, melyek hol ősgermán, ónémet hősökre, ősökre emlékeztettek, hol az egyházi szentek és mártírok nevét bitorolták. Azért — több irodalmi felszólalásnak engedve — Poroszország királya, III. Frigyes Vilmos rendeletben eltiltotta a zsidóknak „keresztény“ nevek használatát: *a zsidók nevei ne térjenek el az eddig használt zsidó nevektől, hadd legyenek már nevükről azonnal felismerhetők.*

A választ erre a soha életbe nem lépett intézkedésre a zsidók nem politikai, hanem irodalmi téren adták meg. Száz esztendeje volt az elmúlt év utolsó heteiben, hogy a zsidóság tudományának egyik megalapítója és nagymestere, Zunz Lipót, a „Juda Makkabäns alapította szabadságünnep 2000 éves jubileumára“ kibocsátotta 92 lapnyi, de korszakos jelentőségű dolgozatát: „Die Namen der Juden“. Védelmi irat volt, mégis támadott is. A tudományos adatok ezreivel bizonyítgatta, hogy a zsidók joggal viselik mai nevüket. „A zsidók nevében a régiséghez, a hagyományhoz és az önállósághoz való ragaszkodás mellett mindenkor megnyilatkozott annak a kultúrkörnyezetnek a hatása, melynek területén és körében éltek.“ Említett rendeletre való célzással tagadja, hogy volnának „keresztény“ nevek: századokon keresztül német keresztények ugyanazokat a neveket viselték, mint a zsidók, azok pedig tetszés szerint éltek az országukban honos bármilyen névvel. Önérzetesen hangsúlyozza Zunz: „A név választása és bírása (Namensbesitz wie Namenswahl) szentesített joga a szülőknek, a családnak, melyet megsérteni senkinek sincs joga és melynek megbántása semmiképen sem szolgálna az erkölcsiség javára.“ Más kor szava, magabizó hangulata szól már a könyv bevezetésének indokolásából, mely hátran, büszkén hirdeti: „Soha nem állott a zsidóság a művelt államokban közelebb az emancipációhoz, mint most; ellenfelei elhallgatnak — ami nem csoda: hisz az évszázadok oly hosszú sora nem hiába mult el az emberiség és így Izrael sorsa fölött.“

Ha Zunznak egyik-másik fejtegetése el is évült, avult azóta, a mű főtétele, hogy a nevek mindig alkalmazkodnak környezetükhöz, az elmúlt század folyamán is beigazolódtott, akár kedvezett a kor az emancipációnak, akár ellenetzte. A magyar zsidóságon belül a 40-es években találkoztunk először magyarosított nevekkal (eredeti magyar nevek: Farkas, Oroszlán és mások, mint családi és mint előnevek már századokkal előbb előfordulnak). Leghatalmasabb lendületet a magyarosodási mozgalom 1870—1900-ig vett, amikor is kimutathatólag a zsidók alkották az „50 krajcáros magyarok“ 60, sőt 80 százalékát. A visszahatás legújabbán következett be, mikor Németországban és nálunk rendeleti intézkedések állják útját a zsidók „elnemzetiesedésének“. Pedig ez a folyamat Angliában, Amerikában, Lengyel- vagy Olaszországban hasonló következetességgel megindult és a zsidó családok neveit ma már alig ismerni meg zsidóknak. Csak Palesztinában, az ősök földjén, tért vissza a zsidóság saját régi nyelvi forrásaihoz, ott szemlélhetjük azt az érdekes és értékes asszimilációt, hogy a zsidók nevéből ismét zsidó nevek lesznek.

GYERMEKJÁTÉKOK A FÁK ÜNNEPÉN

Hosszúszakállas és jelmezes apró gyermekek seregétől hemzsegett a pesti orthodox hitközség dísztermének pódiuma. Úgyes színjátékokban mutatták be a Chamisa-aszar ünnep alkalmából a fák ébredését, a chéderban tanult bibliai és talmudjelenetek megszemélyesítését, zsoltárok, áldások, imák szövegének helyes beillesztésével. És bámulatos volt, mennyi zsidó tudást gyűjtöttek össze ezek az apróságok, túlnyomórészt még ovodások, akiknek szülei nem foglalkoznak „hitmélyítéssel“, hanem kézen fogják gyermekeiket és vezetik a templomba és hallják és megszokják, sőt megtanulják a héber mondatokat, melyek vissza-vissza-csengenek majd bennük egész életükön át.

— Sok felnőtt se tudja így betéve ezeket az imákat — jegyzi meg Sussmann rabbi, akinek unokája is ott játszik és dalol a kis művészek között. — Az ott a kis fekete — mutatja, — aki a rabbit játssza. Rabbi lett chazoko nélkül — teszi hozzá humorosan.

— Kevesbedik-e az orthodox gyerekek száma is Pesten? — kérdezem a mellettem ülő óbudai Freudiger Ábrahám elnököt.

— Hála Istennek, nem, — feleli. — A háború utáni években volt egy kis visszaesés, ami érthető, de most elértük a régi színvonalat.

— Itt nincs egyke-divat? — kérdem.

— Tessék körülnézni — és az elnök rámutat hívekre, akiket nyolc, tíz, sőt tizenkét gyermekkel áldott meg az Ur.

— Akár csak Jakob ősatyánkat.

— Ráchel siratja gyermekeit, hogy nincsenek — szólal meg Sussmann rabbi, — hogy nem születnek. Így magyaráztam multkori beszédemben az egyke ellen. Prédikálni kell ellene, hogy el ne harapódzék. De míg ilyen hemzsegő méhkest látunk, nincs baj.

A „színjátékok“ befejezése után szülők és gyermekek odatolongnak az orthodox gyermekkert, illetve játszóotthon lelkes vezetőjéhez R. Eckstein Wolfhoz, akit ezúttal rendezői minőségében is ünnepeltek. A sajátmaga gyermekeiből is kitelnék egy népes színjátékra való szereplői kar, de ő egész éven át átönti szívét ezekbe az apró gyermekpalántákba és egyszer egy esztendőben örülhet, hogy csemetéi növekedését mutathatja, kis iskolája lombosodását, amiről már akkor is ábrándozott, amikor mint magyar frontharcos a világháború félelmes játékában vett részt és orosz fogásból sóvárgott hazafelé. (P.)

Kép egy palesztinai Wizo-telepről.

DR. WOLF JÓZSEF: „ELEGÁNS” ZSINAGÓGÁK ITÁLIÁBAN

Egy évvel ezelőtt a „Mult és Jövő” hasábjain az itáliai „bezárt” zsinagógákról írtunk, ez alkalommal pedig az úgynevezett elegáns zsinagógákról szeretnék megemlékezni. Ugyanis *Piemonte, Lombardia* tartományokban találkozunk olyan zsinagógákkal, amelyekről az olasz zsidóság „Lunariója” vagyis naptára a következő epitheton ornán-sokat alkalmazza: „*Tempio maestoso*” a torinói, „*tempio elegante*” a casaleiról, „*tempio bellissimo*” a vercelliiről, „*tempio grandioso*” a veronairól, „*tempio antichissimo*” a cuneoiról. Ilyen elegáns zsinagógák vannak továbbá Ales-sandriában, Astiban, Aquiban, Saluzzóban stb. Ezek a zsinagógák méltán viselik e jelzőket, mert elegánsak, előkelő környezetük miatt. Például a torinói, a Via Quinto Pion, a veronai a Via Porticin, az új genuai zsinagóga a Via Assarottin és a trieszti a Via Franciscón épült. Tehát már nem a gettó szűk, sötét sikátoraiban, mint például Velen-cében, Ferrarában, Ankonában vagy másutt Olaszországban. Elegánsak e zsinagógák a művészi kivitel és az anyag gazdagsága tekintetében is, mert csupa arany, márvány az anyaguk és gazdag dekoratív színekben, domborművekben és feliratok változatosságában. A torinói zsinagóga mennyezte a bizánci mór stílus csodás keveréke, a veronai a renaissance és barokk, a triesti és genuai pedig a modern építőművészeti stílus remekei. E zsinagógák portáin, falain, frigyszekrény ajtóin a következő díszítések láthatók: *A hétágú menóra, a frigysátor, a szentély különböző oltárai, asztalai, medencéi, a két kőtábla, a Tóra-tekercs, Ráchel sírja, a veronai zsinagóga kapuján pedig Absolon sírja, Dávid tornya, a vercelli zsinagóga Tóraszekrény ajtaján pedig a szentély két oszlopa: Jákin és Boas. De nemcsak a domborművek ékesítik e zsinagógákat, hanem a frigyszekrény, az előimádkozó asztal, a különböző kerítések, korlátok, női karzatok és különösen a szószék, amely a veronai zsinagógában teljesen megegyezik a katolikus templomok szószékével, amennyiben a szónok a szószékre egy kis ajtón lép a közönség elé. Az anyagi gazdagságnak és eleganciának megfelel a szellemi gazdagság és elegancia. Szemben a magyarországi szinte teljesen csupasz falú zsinagógákkal. — kivétel itt a páratlan szépségű, feliratokban és szimbólumokban bővelkedő szegedi zsinagóga —, az olasz zsinagógák a szentírás legszebb tanításait tartalmazó feliratokkal vannak felékesítve. A Casale Monteferratóban levő zsinagóga valóságban megeleveníti a Szentírás egyes könyveit és fejezeteit. Így falain a XXIV-ik, a CXLV. zsoltár versei, továbbá Micha próféta örökbecsű ígéi: „Megmondta neked ember mi a jó és mit kíván az*

*Örökkévaló tőled, hacsak nem azt, hogy jogot cselekedjél, szeretetet kedvelj s alázatosan járd Isteneddel!” A vercelli elegáns zsinagóga női karzatára vezető gyengéd figyelmeztetés az asszonyoknak: „Tudd meg, hogy ki elé járulsz.” Sajnos, e figyelmeztetésre ma nincs nagy szükség, mert a kevés számú női közönség a földszinten foglalhat helyet. A torinói zsinagóga földszintjén pedig egy külön páholy-szerű építmény áll a gyenge és idős asszonyok rendelkezésére. Különösen mozgalmas szépséget jelentenek az itáliai zsinagógákban az örökmécses körül függő ezüst, bronz és réz emléklámpások, amelyek csak úgy, mint az itáliai katolikus templomokban, az elhunyt hitközségi tagok halál-*zasi évfordulóján égnek. E zsinagógákat gyakran tüntették ki látogatásukkal az itáliai fejedelmek és uralkodók, amelyekről különböző díszes emléktáblák tanuskodnak.**

Az elegáns zsinagógák mellett azonban más mintaszerű intézmények is vannak a Tóra és jótékonyság szolgálatában. Így például a torinói zsinagóga közvetlen közelében a legmodernebb pedagógiai követelményeknek megfelelő elemi iskola és gyermekkert, a casalei zsinagóga mellett kántoriskola, amelynek vezetője, Capo rabbino Segré nagy szívéllyességgel mutatta meg a község tradícionális énekeket tartalmazó gazdag kottagyűjteményét. *Az imákat az előimádkozó végig hangosan recitálja, amint már Obadja Bertinoro a XV. században is feltűnőnek tart palermói látogatása alkalmából. De nemcsak az élők birodalmában mutatkozik meg az olasz hatás a zsidó intézményekre, hanem a holtakéban is. A veronai, a genovai, a milánói és a többi zsidó temetők épp olyan díszesek, mint a szomszéd keresztény temetők. Díszes sírkövek különböző domborművekkel, fényképekkel, babérágakkal és klasszikus tömörségű héber és olasz sírfeliratokkal.*

Az olasz zsidóság finom emberbaráti kultúr- és művészerzékéről nem csupán az elegáns zsinagógák, díszes temetők, a különböző jótékonysági intézmények tanuskodnak, hanem az irodalmi és tudományos termékek is. A mi „Mult és Jövők” testvérlapja: a „Davar”, amely kiállításában, tartalmának gazdagságában, illusztrációinak művészi kivitelében méltán veszi fel a versenyt az európai angol, olasz, francia illusztrált folyóiratokkal. Ezt pedig lehetővé teszi az a nagy érdeklődés, amellyel az olasz zsidók és nemzsidók egyaránt kísérik a lapot és amelyről a legkülönbözőbb hirdetéseknek szinte végtelen sora tanuskodik. *A hatodik évfolyam (1937) első száma a jeruzsálemi héber egyetem első avatott doktorának, Patai Rafaelnek a diplomáját és arcképét közli.*

SOMLYÓ ZOLTÁN: MÁRCIUS TANÍTÁSA

*Én, én vagyok a március!
Ha én jövők: lobogva fuss!*

*Akkor ragyogó pántlikák
kötöznek: tiéd a világ!*

*Ha a szíved átölelem,
akkor tiéd a szerelem!*

*Ha én szorítlak: jól vigyázz!
Akkor harap beléd a gyász...*

*Ha a füledbe én súgok,
szavaimban a föld susog;*

*A föld, a víz, a fák, a szél —
a jó is, rossz is útra kél...*

A genovai zsidó templom

ÚJ KÖNYVEK

EPPLER SÁNDOR:

A BUDAPESTI ZSIDÓSÁG SZOCIÁLIS MUNKÁJA.

Eppler Sándor tanulmánya tulajdonképpen vádirat a budapesti zsidóság szociális munkájának kaosza ellen. Bevezetésében ugyancsak „rendszeretlenül szétfolyó gondozó munka” labirintusáról szól. De már fejtegetése első pontjában kemény ítélettel megállapítja, hogy „a sors iróniája, hogy mi budapesti zsidók, akik a szociális intézmények teremtésében példát mutattunk, az utolsó évtizedekben annyira lemaradtunk a szociális munka terén, hogy szinte irigykedve kell néznünk azt az alaposan megtervezett gondozó munkát, melyet a többi felekezet oly gyönyörűen kifejt. Restelkedve kell megállapítanunk, hogy utolsó helyre kerültünk e téren a budapesti felekezetek között, noha a lakosság lélekszámát tekintve, nekünk zsidóknak a második helyen kellene állanunk.”

Ha van restelni való a budapesti zsidóság habitusában — és fájdalom, van elegendő, amit nem egyszer tettünk szóvá — ez a tény a legelszomorítóbb. Mert amikor mérlegre tettük és könnyűnek találtuk zsidó tudás, zsidó vallási élet, egyetemes zsidó vonatkozások stb. tekintetében, ellensúlyozásul mindig azt dobták a serpenyőre: Ámde a jótékony-ság! A legendás zsidó szív! A három oszlop közül kikopott a Tóra, kicsorbult a Avoda, ámde mindent pótol a gemiluth chaszodim! — És most itt az írás, a legkompetensebb hivatalos tényező szomorú megállapítása, hogy „itt nálunk Budapesten a zsidó gondozandók gondozásáról beszélni alig lehet. Amit mi csinálunk, az ötletszerű segítségnyújtás és eklatáns példája annak, miként kezelik a szűkölködőt tulajdonképpen koldus gyanánt, ahelyett hogy szociális orvoslásban részesítenék. Sajnos, ami a pesti zsidóság keretében történik, az valóban koldusnevelés!”

És milyen lesújtó a kétségtelenül tapasztalatból merített kép, melyet Eppler Sándor tanulmánya kiméletlen nyíltsággal feltár: „A helyzet az, hogy a különböző egyesületek rendszerint ugyanazokat a személyeket keresik fel és az eredmény: hogy mindenki bosszankodik azon, amiért annyi helyről megrohamozzák kérő levelekkel, minthogy pedig nem ér reá azon töprengeni, melyiket szeresse a sok közül, rendszerint egyik célra sem ad. És ez, sajnos, a leggyakoribb eset!” — „Vannak olyanok is, akik egyik-másik célra adnak ugyan, de csak nagyon szerényen és azzal érvelnek, hogy még sok más zsidó célra kell adniok, amit persze senki se tud ellenőrizni!”

Ime idejutott a „mattan beszéther”, a titokban való jótékony-ság ősi zsidó tradíciója. Ami a zsidóság dicsősége volt a népek előtt, hogy „Izrael fiai irgalmasok”, — ami példaadásul szolgált és hecsületet szerző „kidus hasém” volt az elnyomatás legsúlyosabb korszakaiban, most „chillul hasém” és pirulás tárgya lett. „A fővárosnál — írja Eppler Sándor — e tárgyban (koldusrendelet) megtartott ankéton pirulva kellett megállapítanunk, hogy a többi felekezettel szemben mennyire szegény a mi szegénymunkánk!” — „Utolsó helyre kerültünk e téren” — mondotta keserűen.

Valóban megdöbbenő és csodálatos ezek után, mennyi nagyotmondó szép kommuniké íródik és adódik ki állandóan a zsidó felekezeti jótékony-ságról! Nem túlzás, ha azt mondjuk, hogy ezen a téren viszont az első helyre kerültünk! És talán nem túlzás az sem, ha megállapítjuk, hogy nem kelt rokonszenvet a zsidóság iránt ez a kommuniké-verseny, amelyben a többi felekezet viszont alulmaradnak. Mintha a csendben való jótékonykodás tradícióját ők vették volna át.

A külföldi zsidóság megható példáinak feltárása a nagyszabásúan megszervezett igazi jótékony-ságról — világos

ellentétben van azzal a nálunk szinte tradicionálissá vált szokással, mely a magyar zsidóságot szereti a legkülönbnek feltüntetni és a pestit pedig mint olyant, amelynek nincs tanulnivalója senkitől a világon. Eppler Sándor őszinte adatai mindenesetre jobb szolgálatot tesznek az ügynek. Épp úgy mint fájdalmas statisztikai adatai a pesti zsidóság sorvadásáról. Száraz és kiméletlen számok arról, hogy minden felekezetenél emelkedés látható, a zsidóságban pedig szomorú csökkenés, süllyedés. Nem zsidóbb cselekedet-e erre őszintén reámutatni, mint kenetesen elkendőzni, mondván: „Rendben van minden”?! Ezt a mélyből feltörő jajkiáltást és gondolkodtató valóságközlést tartjuk Eppler Sándor tanulmánya legértékesebb részének. Amit az öt fővárosi hitközség, a négy chevra, tizenhat nőegylet és 18 különböző egyesület szociális munkájáról és ezeknek központosításáról elmond, sok érdekes tanulságot tartalmaz. De a leglényegesebb mégis maga a kérdés, amelyet meztelenségében felvetett.

FODOR LAJOS DR. ÚJ KÖNYVE: ZSIDÓ SORSKÉRDÉSEK valóban hézagpótló munka. Mindvégig a legnagyobb érdeklődéssel olvassuk ezt az írást, melyben az eszméért való lelkesedés végtelen alapossággal és átfogó tárgyismerettel párosul. Fodor Lajos könyve mentes minden propaganda ízű túlzástól. Nem a felületes olvasónak írta, hanem azoknak, akik komolyan érdeklődnek a zsidóság, a cionizmus problémái iránt. Könnyen áttekinthető, pontos statisztikát kapunk a Szentföld gazdasági, ipari, kereskedelmi és társadalmi helyzetéről, sőt Palesztina szellemi és politikai áramlatait is olyan közvetlen formában világítja meg, hogy még az addig tájékozatlan is azonnal megérti a kérdések és összefüggések jelentőségét. Fodor Lajos különös súlyt helyez arra, hogy a Palesztina-kérdés lényegét magyar-zsidó szemzőghől is kifejtse. A rendkívül tanulságos és fontos írás a M. C. Sz. ízléses kiadásában jelent meg, s a szerző a munka tiszta jövedelmét a Keren Kayemethnek ajánlotta föl. A műre még részletesebben visszatérünk.

HALÁSZ MIKLÓS: SOKAT KIBÍR AZ EMBER. (Második kiadás.) Kevés könyv részesül abban a sikerben, hogy ily rövid idő alatt második kiadást érjen. Halász Miklós könyve háború és fogság emlékeit vetíti elénk éles világításban, szívhezszóló, közvetlen leírásban, szeretettől és bölcsességtől áthatott előadásban. „Sokat kibír az ember” — ez a konkluziója a sok szenvedésnek, tűrésnek, viszontagságnak és ez egyben a vigasztaló momentum az élet sokféle küzdelmeiben. Halász Miklós érdekes könyve a Hungária-nyomda (Vilmos császár-út 34) kiadásában jelent meg. Ára 3 pengő. A Mult és Jövő előfizetőinek 2.40 pengő.

GÁL GYÖRGY Sándor: A ZENE TÖRTÉNETE. (Dante kiadás.) A muzsika történetét mondja el ez az érdekes könyv az ősember primitív hangszereitől a rádióig, közbe feltűnnek a zene nagy alakjai a különböző korokból, megismerjük életüket és küzdelmeiket szinte regényszerűen. Tájékoztatót kapunk a különböző zenei stílusokról is élvezetes formában, úgyhogy a könyv tanít és szórakoztat egyben.

JUNGREISZ ANTAL FŐRABBI KÖNYVE A SZOMBATRÓL. „Zachór vesamór” (Gondolj rá és őrizd meg) a címe a gyöngyösi orth. főrabbi új művének, melyben a zsidó irodalom széles területéről összegyűjti a Szombatra vonatkozó legszebb tanításokat, a Tóra hetiszakaszai szerint beosztva. Sokszáz régi és ritka műből merítette az értékes anyagot, melyet saját észrevételeivel és magyarázataival bővít. Számos példázat, hasonlat és elbeszélés tarkítja a homiletikus szöveget, amely egyben átfogja az egész esztendő vallási gyakorlatának kérdéseit és az egész életre lesűrhető bölcs tanításokat. A mű 550 folio oldal terjedelmű és ára 5 pengő. Megrendelhető a szerzőnél.

TOLLHEGYRŐL

KI HATALMAZTA FEL AMA FRONTHARCOST?

— kérdezte Szegő Béla vezérigazgató a Magyar Cionista Szövetség országos értekezletén —, hogy az én nevemben deklarációt olvasson fel a pesti hitközség közgyűlésén a Palesztina-építés gondolata ellen? Én, aki a Doberdo porában és szennyében szenvedtem magyar hazámért, nem adtam erre felhatalmazást és egyetlen frontharcos sem érezheti magát illetékesnek, hogy ebben a minőségben „deklaráljon“ az egyetemes zsidóság honépítő munkája ellen!

— A palesztinai hazaépítés gondolatától — mondotta Szegő Béla további fejtegetéseiben — elsősorban a gyávák félnek, akikről a közmondás azt mondja: „a gyávának nincs hazája“. Másodsorban az óvatosak, akik túllontúl „óvatosak“ akarnak lenni. De én árnyékát sem látom az aggodalomnak, hogy hazafiságomon esnék csorba azért, mert mint a Keren Hajeszod magyarországi elnöke, otthont segítek építeni otthontalanoknak!

MIT HIRDET „DER EWIGE JUDE?“

Egy illusztrált német hetilap ismerteti a müncheni kiállítást, amelyet „Der ewige Jude“ címen a zsidóság elleni propagandául rendeztek. Számos fényképet is közöl a kiállításból és ezek igen tanulságosak. Az egyik például „Die Thora“, nyitott Tóratekercs, amelynek pergamen-hasábjain olvashatók a *tisztasági törvények*, amelyekre az orvostudomány is oly gyakran hivatkozik. Törvények, melyek mintaképpül szolgálhatnak „*Óvjatok Izrael fiait a tisztátlanságoktól*“ a lényegük. „*Szentek legyetek, mert szent vagyok én az Örökkévaló.*“ Olyan az idegen, mint a bennszülött. — A másik „Der Talmud“ (régí kodex-kézirat után) és olvasható rajta szép fejtegetés Maleachi próféta szavaihoz, hogy „*elküldöm nektek Élijáhu prófétát, hogy közel hozza a szülők szívét a gyermekekhez és a gyermekek szívét a szülőkéhez.*“ Zsidó propaganda céllal is méltán lehetne ezeket a „kiállítási tárgyakat“ így bemutatni. De akkor meg kellene fordítani a „tárgyakat“, melyek itt feje tetejére vannak állítva, minthogy a rendezőség nyilván nem tudta, hogyan kell a héber szövegeket olvashatóan felállítani.

*

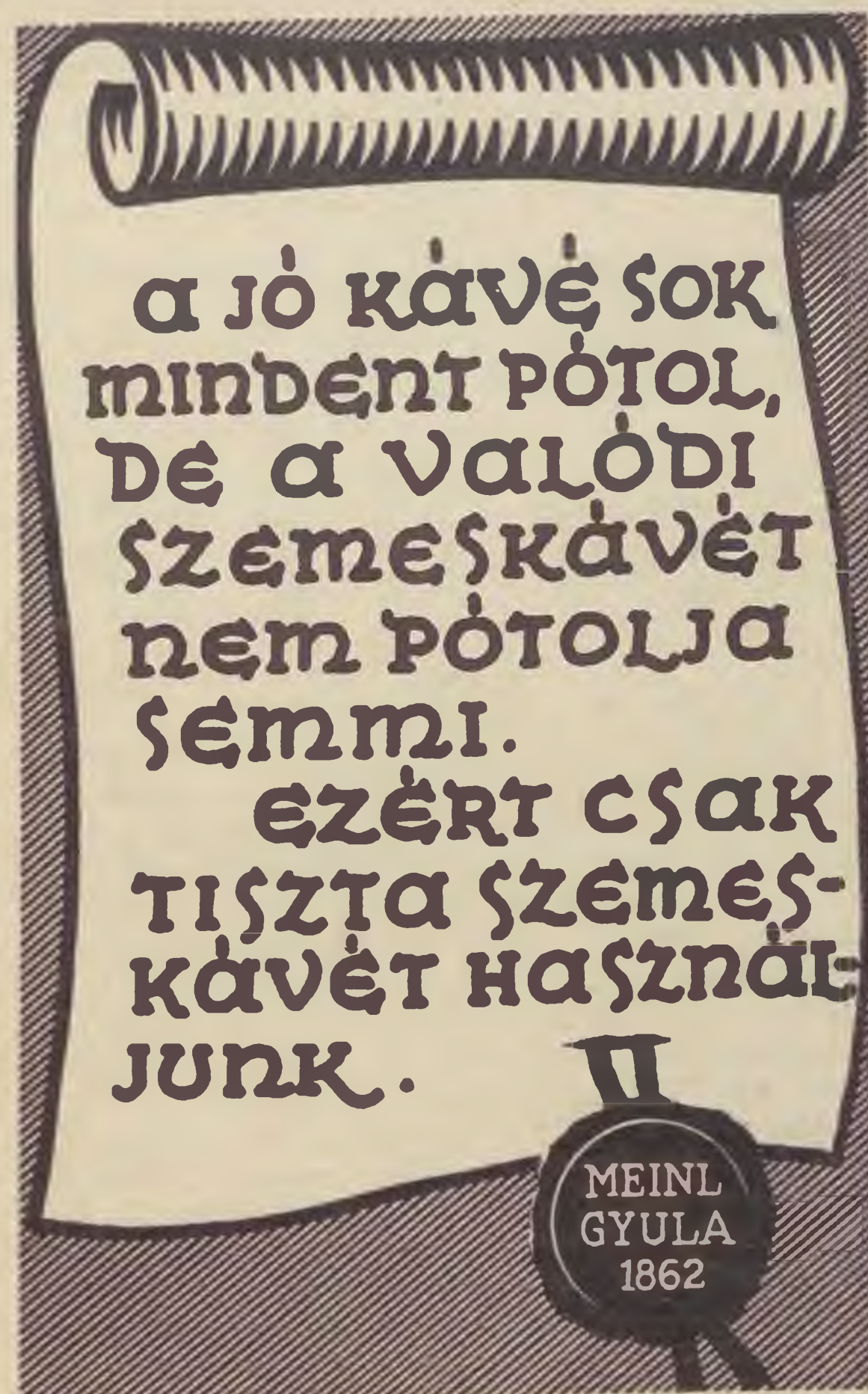
Dr. Friedmann Ignác előadásából, melyet a MIKÉFE baráti körében tartott, jegyeztük föl alábbi humoros részleteket:

Valamikor azt mondták, hogy „*zsidó, de igaza van*“, ma azt mondják: „*igaza van, de zsidó*“.

A magyar zsidóság bizonyos vezéreinek címerében heraldikus virágnak legillőbb lenne: a napraforgó.

Egy német tudós értékes művet írt az elektromosságról, de a kiadó úgy találta, hogy a cím, „Die Elektrizität“, nem lesz eléggé vonzó a könyvpiacra, és azért így változtatta meg a címet: „Die Elektrizität und die Juden“. Nem volt ugyan egy szó sem a zsidóságról a könyvben de hamar második kiadást ért.

Szerencse, hogy a zsidó hagyomány egyforma fehér halottas ruhát ír elő. Különben a legnagyobb felvirágzásnak a szabóipar örvendene, mert egymást túl akarnák liciálni halotti frakkokban és egyéb halotti díszruhákban. De még így sem szívlelik meg sokan, hogy tachrichimnek, a halotti ruhának, nincsen zsebe, szimbolumául annak, hogy senki sem vihet magával semmit e földi javakból.

ZSIDÓ HUMOR

Dr. Kiss Arnold küldi az alábbi anekdotát:

A rabbihivatalba beállít egy hányiveti, meglehetősen merész és hangos beszédű ember.

Minden szavával ledér, könnyű lelket árul el. Elcelődik, mosolyog mindenre, ami szentség és ami fájdalom és keserűség komoly szívek előtt.

— Miért hagyja ön el az apái hitét? — kérdi tőle a rabbi.

— Mert semmi kedvem sincs kivándorolni Madagaskarba. — Hangzik a kesernyésen cinikus válasz.

— Tehát kivándorol ugyehár Smadagaskarba! — a rabbi ajkáról önkéntelenül is ez a megjegyzés tör elő fájó megdöbbenésében.

RAZZIA ÉS AMRACCIA

Egy külföldi vendég járt legutóbb a Mult és Jövő szerkesztőségében. Beszélgetve a magyar zsidóságról, megjegyezte, hogy „dem ungarischen Judentum muss doch sehr viel schaden die Razzia.“ Mire dr. Patai válaszolta: „ja es schadet die Razzia, aber es schadet noch viel mehr die Amraccia.“ (Gyengébbek kedvéért: am-haarecság — tudatlanság.)

A SEPRŐ

R. Elija Lidából mondotta egy hívére, aki másokat feddni szokott, ő maga pedig rossz utakon járt: „Olyan ő, mint egy seprő, mialatt másokat seper, magát bepiszkítja...“

A Mult és Jövő tavaszi Szentföldi társasutazása

1938 április 26-tól május 17-ig

(A Magyar Nemzeti Bank
915. sz. engedélye alapján)

az Adriatica „Galilea” és „Gerusalemme” szalongőzösen

Dr. PATAI JÓZSEF vezetése alatt * Jelentkezés: március 15-ig

Résztvételi díj: Budapesttől Budapestig az összes költségeket beleértve 590 pengő és 8 angol font (mely a Nemzeti Bank által kivitelre engedélyezett bármely valutában fizethető)

Tavasza engedélyezte az angol kormány a *tel-avivi* új kikötő megnyitását a személyforgalom számára, hogy a tavaszi ünnepek táján a világ minden részéről érkező zarándokok, már az új zsidó kikötőben szállhassanak partra.

A Mult és Jövő idej szentföldi társasutazásának résztvevői az első között lesznek, akiket a Biblia földjére lépve, Tel-Aviv, az új zsidó metropolis, fogad. Itt kezdődik a gondosan kidolgozott program, amely ezúttal is *felöleli Palesztina fontosabb régi és új nevezetességeit.*

Két napot tölt a társaság *Tel-Avivban*, a rohamosan fejlődő új zsidó nagyvárosban. Innen kirándulnak a Sárón-völgy régi és új telepeire, (*Ramat-Gan, Petach Tikva, Rechovoth, Rison-le-Cijon, stb.*). Majdnem négy nap jut a minden vallásnak szent város, *Jeruzsálem* megtekintésére. Innen kirándulások *Ráchel sírjához, Betlehembe, Jerichón* át a *Holt-tengerhez* és jut szabad idő, sőt egy külön-programon kívüli nap azok számára, akik esetleg gazdasági kapcsolatok, rokon látogatásokat akarnak lebonyolítani. Majd ismét Tel-Avivon át a most megnyitott új országúton, amely teljesen zsidó területeken és telepeken át vezet. Haifába, föl a *Karmelre* és a *haifai-öbölhöz*, útközben megtekintve a legújabb s régebbi zsidó kolóniákat. Haifából kirándulások *Galileába, a Gertezareth-hez, Tiberiasba* és az *Émek* telepeire, leánygazdasági farmjaira és gyermekfalvaiba. *Alkalom nyílik Egyiptomba való kirándulásra is*, a Szentföldi program után Haifából, ahonnan május 12-én indul a *Marco Polo* luxushajó, amely 13-án reggel érkezik Alexandriába és onnan 14-én délután továbbindulva, május 17-én érkezik meg Triesztbe. Aki két nappal többet akar tölteni Egyiptomban, *vasúton* indulhat 11-én reggel Haifából és este érkezik meg Kairóba.

A résztvételi díj annak ellenére, hogy a hajójegyek ára 1938 januártól kezdve 20%-kal emelkedett, ugyanolyan mérsékelten van megállapítva mint tavaly. Az Adriatica hajói minden kényelmet biztosítanak. *Házaspárok részére kétszemélyes külső kabinok állnak rendelkezésre*, tengerre néző ablakkal. Az ellátás bőséges (diéta is kapható). A rituális konyha *orth. rabbínátus felügyelete alatt áll*. A szentföldön elhelyezés a legjobb polgári hotelekben. A kirándulásokhoz *modern autobuszok* állnak rendelkezésre.

Minthogy ebben az időszakban különböző országokból indulnak turista-csoportok Palesztinába, a hajóhelyeket csak a legrövidebb ideig lehet fenntartani. A helyek lefoglalása a jelentkezés sorrendjében történik. A jelentkezéssel egyidejűleg átutalandó 200 pengő foglaló, amelyet visszalépés esetén a szokásos 10% sztornódíj levonásával visszatérítenek.

Visszafelé a jegy későbbi hajókra is érvényes.

Résztvehetnek olyan utasok is, akik csak a hajón és vonaton tartanak a társasággal, míg Palesztinában önállóan akarnak rendelkezni idejük fölött. Ezen utasok számára a résztvételi díj: Budapest—Trieszt gyorsvonat III. oszt., Trieszt—Haifa és Haifa—Trieszt hajó, turistaosztály 475 pengő.

A Magyar Nemzeti Bank (915. sz.) a résztvevőknek 2000 lirát engedélyez kivitelre, melyből a 8 font fedezhető.

A vizum beszerzéséről mindenki önmaga gondoskodik, az illető ország angol konzulátusának útján. Szívesen ad a rendezőség részletesebb felvilágosítást ez ügyben is.

MENETREND

ÁPRILIS 26-án, kedden este 8 órakor indulás Budapest Déli vasút pályaudvarról, fenntartott külön kocsiiban.

ÁPRILIS 27-én, szerdán reggel megérkezés Triesztbe. Délben indulás a Galileán. Esténként mozgóképelőadás.

ÁPRILIS 28-án, csütörtökön előadás a Szentföldi történetéről, térképmagyarázatokkal. Kikötés Brindisiben.

ÁPRILIS 29-én, pénteken előadás az új Palesztina-telepítések történetéről. Este istentisztelet. Vacsora után ismerkedési est a külföldi csoportokkal.

ÁPRILIS 30-án, szombaton istentisztelet, előadás.

MÁJUS 1-én, vasárnap kikötés Ciprus-szigetén.

MÁJUS 2-án, hétfő reggel megérkezés Tel-Aviv új kikötőjébe. Séta a városban. Stadion, múzeum, Bialik-ház, új kereskedelmi centrum. Este színház-előadás.

MÁJUS 3-án, kedd: Autón Petach-Tikvah, Rechovoth, Rison le Cijon. Este Habimah-, Ohel- vagy Mataté-kabaré.

MÁJUS 4-én, szerda: Tel-Aviv ipari negyede. Autón Jeruzsálembe. Útközben Bensemen gyermekfalu, Kirjath Anavim. Délután Jeruzsálem Óvárosa.

MÁJUS 5-én, csütörtök: Jerichón át a Holt-tengerhez, fürdés a Holt-tengerben. Kália. Délután Ráchel sírja.

MÁJUS 6-án, pénteken: Héber Egyetem. Könyvtár. Olajfák hegye. Keren-Kayemeth és Keren-Hayeszod. Rechavja. Rockefeller-múzeum.

MÁJUS 7-én, szombat: Istentisztelet a Panaszfalnál. Ben-Zakaj-templom, séta a bacharai és magyar negyedben.

MÁJUS 8-án, vasárnap: Utazás Haifába. Útközbe eső kolóniák: Natanja, Chedern, Maabáráth. Este a Karmelen.

MÁJUS 9-én, hétfőn: Kirándulás Nahalul leányfarm, Wizo gazdasági iskola. Az Émek kolóniáin keresztül Tiberiasba, fürdés a Genezarethben. Este Haifában.

MÁJUS 10-én, kedden: Séta a Karmel új városnegyedeiben, Technikum, Élijáhu-barlang, Bat-Galim, Chalucotthon.

MÁJUS 11-én, szerda: szabadnap. Este behajózás „Gerusalemme” szalongőzösre. Akik Egyiptomba is kirándulnak, esetleg reggel indulás vonaton Kairóba.

MÁJUS 12-én, csütörtök: Kikötés Larnacában.

MÁJUS 15-én Brindisi. Május 16-án Trieszt.

MÁJUS 17-én d. e. 10 órakor megérkezés Budapestre.

Az 590 pengő és 8 angol font résztvételi díjban bennfoglaltatik III. osztályú gyorsvonatjegy Budapest—Trieszt és vissza, turista osztályú hajójegy teljes ellátással Trieszt—Haifa és vissza Haifa—Trieszt, a szentföldi tartózkodás közös programjának tartamára teljes ellátás, az összes szentföldi autóturák, vezetőkkel, belépődíjakkal. A résztvételi díjban nem foglaltatik: a hajó érintette egyéb kikötőkben eszközölhető kirándulások csekély költségei, italok, borravalók, partraszállási illetékek, melyek összege kb. 10 pengő, vizumdíjak (palesztinai vizum 12.— pengő, jugoszláv vizum oda vissza 2.— pengő) és magánjellegű kiadások, pl. színház, podgyászhiztosítás és hordár díjak.

A vasúti jegyre rá lehet fizetni második, vagy első osztályra. A hajón a turista osztályon kívül csak első osztály van, melyre ráfizetés utanként 200 pengő.

Részletesebb felvilágosítást ad a Mult és Jövő szerkesztősége, Budapest, V., Vadász-utca 11. Telefon: 11-99-55 és az Adriatica tengerhajózási rt. Budapest, VII., Thököly-út 2. Telefon: 1-303-84 és 1-314-13.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

KRÓNKA ÉS SZEMLE

PROF. DAVID PRATO RÓMAI FŐRABBIVAL kapcsolatban az a téves hír terjedt el, hogy lemondott állásáról és már el is hagyta Rómát. A minden alapot nélkülöző hírrel szemben szükségesnek tartjuk közölni, hogy a római hitközség kiváló főrabbija január 4-én háromheti távollét után visszatért Alexandriából, ahol pihenését töltötte, lelkes ünneplésekben részesítve az ottani társadalom minden rétegétől. Érkezését követő napon már megjelent hivatalában és elmúlt péntek este újra megkezdte heti prédikációját a templomot zsúfolásig megtöltő lelkes hívek ezrei előtt.

CAKOVEC CSÁKTORNYA JUBILEUMA

A jugoszláviai zsidóságnak egyik jelentős kultúrgóc-pontja a *cakoveci-csáktornyai hitközség*, amelynek temploma építészeti remekmű. 100 éves jubileumához ért el, temetője pedig kerekén 150 éves. Tanácstermében a hit-

Dr. Grünwald főrabbi.

Dr. Schwarz elnök.

község disztagjainak: *Einsteinnek, Sir Herbert Samuelnek, Edmund Rothschild* fényképei, levelei, régi és új zsidó művészek alkotásai, antik gobelinek és új chaluctipusok a vezetőség kultúrérzékéről tanuskodnak. Itt született *Somlyó Zoltán*. Innen származott el dr. Schwarz Mór néhai győri főrabbi. Itt működött valamikor *Viola Miksa* és fejtette ki működését dr. Kenéz Lipót közgazdasági író. Eleven élet lüktet minden vonalon. A hitközség elnöke az európai műveltségű és mély zsidó tudású dr. Schwarz Lajos ügyvéd, néhai Schwarz Jakab ottani főrabbi fia, akinek külön füzethen is megjelent emlékbeszédei klasszikus mintaképül szolgálhatnak. 1915 óta főrabbi dr. Grünwald Illés, a Mált és Jövő régi munkatársa, a zsidó renaissance lelkes harcosa.

HUSVÉTI ÁRUT

az ismert kiváló minőségben,
az idén is gyártunk.
A felügyeletet az egri főrabbi,
főtisztelendő

SCHREIBER SIMON

ur gyakorolja.

A husvéti áru gyártásának rituális felügyelete még sokkal szigorubb, mint az egész éven át gyártott áru amugy is nagyon szigoru felügyelete. E szigoru rituális felügyelet teljes erejü biztosíték arra, hogy az áru és így különösképpen a husvéti áru megbízhatóságához soha kétség nem férhet.

A husvéti árut
tehát a legvallásosabb emberek
is a legteljesebb bizalommal
fogyaszthatják.

FRANCK HENRIK FIAI R.-T.

**Budapest 113.
Postafiók 5.**

Telefon: **2-688-45**

több ifjúsági egyesület alapítója, a Szent Száva rend lovagja, Majmuniról írt tudományos művet. Felesége a Wizo alapítója és elnöknője, fia Tibor, a jeruzsálemi héber egyetem Savez-ösztöndijas hallgatója. A világi és egyházi vezetőség teljes harmóniája biztosítja a hitközség nyugodt fejlődését.

Az általános kultúra támogatásával a Muraköznek e szigete széles kapcsolatot teremtett az egyetemes zsidósággal. A hagyományokhoz való hűséges ragaszkodás mellett érvényesülnek a cakoveci hitközségnél azok a törekvések is, melyek a zsidó reneszánsz-mozgalom iránti kötelességek teljesítését célozzák. A hitközség Chevra Kadisáját *Viola Vilmos* dr. elnök vezeti nagy buzgalommal és hozzáértéssel.

F. F.

Stühmer-féle

csokoládé

a budapesti orth. rabbinárus felügyelete alatt. Kapható mindenütt.
Viszonteladók az eredeti hechser másolatát kapják.

Gyár: Budapest, VIII. kerület, Szentkirályi-utca 8. sz.

LOHR MÁRIA „Kronfusz“ vegyszítő és kélmefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85
Telefon: 13-02-37
14-43-02

A PESTI IZRAELITA HITKÖZSÉG ÉVI RENDES KÖZGYÜLÉSE ünnepélyes keretek között folyt le. Két ki-magasló eseménye volt dr. *Glücksthal* Samu arcképének le-leplezése és *Vézi József* alelnökké való megválasztása, Stern Samu elnök méltatta Glücksthal nagy érdemeit, ez-után lehullott a lepel a portréről, melyet *Hermann* Lipót festett a Hitközség számára. Az elnöki előterjesztések fo-lyamán Stern Samu elnök a zsidóság tragikus helyzetét is-mertette, majd *Eppler* Sándor főtítkárl fölolvasta a külön-höző javaslatokat, melyeket a közgyűlés egyhangulag elfo-gadott. Ezután megejtették az elnökhelyettes-választást és a közgyűlés meleg ünneplésben részesítette *Vézi Józsefet*, aki meghatottan tett fogadalmat, hogy minden erejét élete végéig a zsidóság ügyének fogja szentelni. A közgyűlés alkalmával Stern Samu elnök kifejezte a hitközség elisme-rését harminc éves szolgálata alkalmából *Eppler* Sándor fő-titkárnak, aki emelkedett szavakkal köszönte meg az ün-neplést. A tárgysorozathoz hozzászóltak: dr. *Boda Géza*, dr. *Fried* Frigyes, dr. *Osztern* Lipót, *Kertész* Endre stb. Dr. *Patai* József indítványt terjesztett elő *Herzl* Tivadar emlékének méltó megörökítése ügyében és barátai nevében 500 pengőt ajánlott fel az emlékrelietre kiírandó pályá-díjra.

A ZSIDÓ GIMNÁZIUM ISMÉT DÍJAT NYERT. A Society of Hungarian Quarterly essay-pályázatot hirdetett Hugh Rutledge kutatónak angolnyelvű előadása alkalmá-ból. Az essay-pályázaton az első díjat a zsidó gimnázium VIII. osztályának egyik tanulója, Weisz György nyerte el.

Ujdonság! Most jelent meg! II. kiadás!

A Zsidó Háziasszony Könyve

Legujabb kószerszakácskönyv
és háztartási utmutató.

Tartalmaz közel 1000 kipróbált kiváló ételreceptet.
Pészachi konyha. Purimi sütemények. Diétás konyha.

Kezdő fiatalasszonyoknak, tapasztalt háziasszonyoknak
egyaránt nélkülözhetetlen! Legalkalmasabb ajándék!

Ára díszes egészvászonkötésben . . . P 4.80

Az összeg előzetes beküldése ellenében portómentesen szállítja
Ábrahám Márton könyvnyomdája Kecskemét.

ÁGYNEMŰ
ASZTALNEMŰ
VÁSZONÁRU
D Ű S V Á L A S Z T É K

SZÉKELY JENŐ
IV. PETŐFI SÁNDOR-UTCA 9. SZ.

AZ ÚJPESTI HITKÖZSÉG választói közgyűlésén immár negyedszer *Arányi* Adolfot választották meg elnökül, nagy és mulhatatlan érdemeinek elismeréseül. Küldöttség hívta meg a közgyűlésre, ahol dr. *Lissauer* Lajos választási elnök és dr. *Friedmann* Dénes főrabbi üdvözölték, Isten áldását kérve munkájára. *Arányi* Adolf elnök meg-hatottan köszönte meg a jókívánságokat. Az előljáróság tagjai lettek *Arányi* Adolf elnökön és dr. *Friedmann* Dé-nes főrabbin kívül dr. *Klein* Miksa alelnök, *Zinner* Manó, dr. *Kislődi* Árpád, *Eichel* Dezső, *Bársony* Arthur (új), dr. *Lissauer* Lajos, *Donáth* József, *Róna* József, dr. *Antal* Endre, *Gömöri* Vilmos, *Hadl* Arnold (új), *Hoffer* Mihály, *Mezei* Elek, *Türk* István, *Budai* Dániel, *Rosenthal* Gyula, *Schwarcz* Ferenc, *Varga* Antal. Az új előljáróságot meleg szavakkal *Arányi* Adolf elnök, dr. *Lengyel* Sándor képvi-selőtestületi tag és dr. *Friedmann* Dénes főrabbi köszöntöt-ték. A testület nevében *Mezei* Elek válaszolt. Az ujonnan megválasztott előljáróság és a hitközségi tisztviselők testü-letilig tisztelegtek a hitközségi elnöknel, ahol a jókíván-ságokat dr. *Friedmann* Dénes főrabbi tolmácsolta. Az elnök meghatottan mondott köszönetet a szíves üdvözlésért és vendégül látta a megjelenteket.

Jégszekrények - hűtőberendezések, fürdőszoba szerelések

ülő, fotel és gyer-
mek fürdőkádak
WIESEL A. hűtőberendezések gyára és
Egészségügyi Ipari Vállalat
V., Vilmos császár-ut 52. Telefon: 118-986

Siremlékek

n a g y v á l a s z t é k b a n

EICHBAUM MÓR

kőfaragómester raktáraiban

V., Rudolf-tér 3 (Margithidnál)

Keleti és l-a magyar

perzsa szőnyegek,

antik butorok, csillárok,
ajándékoknak alkalmas dísz tárgyak
l e g o l c s ó b b a n

ANTIART R.T.-nál

IV., Pilvax-köz, Városház-utca 14. Telefon 18-44-11

A MAGYAR CIONISTA SZÖVETSÉG február hatodikán tartotta országos értekezletét. Nagy érdeklődés mellett. Nagy súlyt adott az értekezletnek dr. Nahum Goldmann megjelenése, aki Erec Izrael sorsdöntő kérdéseiről számolt be, feszült érdeklődés mellett. Az országos értekezletet a Pro Palesztina nevében dr. Patai József, a Keren Hajessod nevében Szegő Béla üdvözölte és írásbeli üdvözlések érkeztek a londoni és jeruzsálemi központi irodáktól és számos vidéki csoporttól. Dr. Miklós Gyula elnöki beszámolójában a magyarországi cionista mozgalom küzdelmeiről nyújtott áttekinthető képet. Dr. Fried Frigyes, az Országos Intéző Bizottság jelentését mutatta be, melyhez számosan hozzászóltak. Február ötödikén a Herzl-kör rendezett társasvacsorát dr. Goldmann tiszteletére, aki itt is igen érdekes megvilágítását adta a legújabb zsidó világeseményeknek. Dr. Izsák Ede, dr. Miklós Gyula és dr. Kahan Niszon üdvözltek a vendéget.

A PEN-KLUB ÜNNEPLI HAMÉIRIT. A palesztinai Pen-Klub és az írók egyesülete karöltve rendezte meg nagy estélyét a jubiláló Hammeiri tiszteletére. Ezúttal nem a közönség, hanem a kollégák és vetélytársak jöttek el, hogy megszorítsák a bajtárs kezét. A toll emberei gyűltek össze, akik kenyérnél fontosabbat, a kifejezés eszközét adták a nép kezébe. A Pen-Klub elnöke, Saul Chernichovsky nyitotta meg az ülést. Elmondta, hogy milyen örömteli meglepetéssel értesültek annakidején a bimbózó héber irodalom művelői, hogy éppen Magyarországról érkezik hozzájuk egy fiatal héber poéta. Dicsérte Hammeiri magyar temperamentumát, őszinteségét, egyenességét. Utána dr. Ginzburg szólalt fel és méltatta Hammeiri gyújtó líráját s a következők is egy-egy szempontból elemezték az ünnepelet mint költőt, író és embert. Ascher Baras, Baruch Krupnik, Mosche Kleinmann, Ever Hadani, Abraham Shlonsky beszédei után Hammeiri emelkedett szólásra. Beszért a héber irodalom problémáiról, magyar származású elődeiről, akik szintén a héber irodalomnak szentelték életüket, s bátorította a fiatalokat, a „kezdőket”, hogy ne hagyják magukat eltántorítani a helyesnek hitt útról. (H. E.)

H. PATAI ÉVA MÁSODIK ELŐADÁSA A VENETIANER-KÖRBEN. Amint dr. Barta Dezső elnök üdvözlő beszédében kiemelte, először történt az újpesti Venetianer-

A Részvénytársaság Villamos és Közlekedési Vállalatok Számára cég igazgatósága és felügyelőbizottsága mély fájdalommal jelenti, hogy a vállalatnak érdemekben dús vezérigazgatója,

Kovács Izor
mérnök úr

e hó 5-én, alkotó munkája közben váratlanul meghalt.

Egyik úttörője és fáradhatatlan munkása volt a hazai villamosításnak s közel negyedszázados működése alatt nagy tudással, kiváló szakismerettel, mély bölcsességgel vezette társaságunkat és az érdekkörébe tartozó vállalatokat és azok fejlesztése és felvirágztatása körül hervadhatatlan érdemeket szerzett, melyek társaságunk történetében soha el nem múló emléket állítanak Neki.

Utolsó útjára e hó 8-án déli 12 órakor kísértük a rákoskeresztúri izr. temető szertartásterméből.
Budapest, 1938 február hó.

HÖLGYEIM! LE A KÖTŐTŰVEL!

Itt a XX. század szenzációja, a szab.

„RAPID” kézikötőkészülék.

Munkája kézimunka. Minden kötési minta köthető. Néhány óra alatt köthet magának pullovert, blúzt vagy ruhát. Kezelése egyszerű. Ára 25.— P.

ÁRUFORGALMI K. F. T., V., Erzsébet-tér 4. szám.

Kérje 11. lementő!

Mauthner gyártmányu kóser ételzsír

Kizárólag
kókuszból
készült tiszta
növényzsír

Ezt kérje
mindenütt!

kör negyvenéves fennállása óta, hogy valakit közkívánatra kétszer hívtak meg egy évadban előadás tartására. H. Patai Éva második előadása a Jemeni zsidók regényes életéről szólt és az új hitközség nagytermét zsúfolásig megtöltő közönség feszült figyelemmel hallgatta végig. Harmadik előadása Ujpesten a Wizo-ban volt.

SCHLESINGER JOS.
könyvkereskedés

Budapest, VII., Király-utca 1.

Február elsejétől kezdve az új

**Király-utcai
sarokházban**

Telefonszám: 141-497

Új héber irodalmi művek,
imakönyvek, kegyszerek
nagy választékban!

BRICHT LIPÓT igazgató 80 éves születésnapját nagy melegséggel ünnepelték. Bricht széles körökben nagy szeretetnek és elismerésnek örvend. Hosszú pedagógiai tevékenységével maradandó érdemeket szerzett.

HALÁLOZÁS. *Tafler* Jakab kereskedelmi tanácsos, az orosházi hitközség és szentegylet díszelnöke, minden kulturális és humánus ügynek áldozatkész támogatója, az Orosházi Takarékos Igazgatósági és végrehajtóbizottsági tagja, áldásos életének 86-ik évében elhunyt. Gyászolják gyermekei, testvérei és kiterjedt rokonság.

Groszmann Ferenc vallásos életének 64-ik évében hirtelen elhunyt. Január 13-án kísérték pihenőhelyére a rákoskeresztúri temetőben. Gyászolják: felesége szül. *Richtmann* Rezszi, gyermekei: László és Juci, nővére Éva, sógornője *Schnur* Illésné és sógora, dr. *Richtmann* Mózes tanár.

Jan. hó 9-én temették Uzshorodon Rosenfeld Áron 79 éves talmudtudóst. Számos mű maradt utána kéziratban. Végrendelkezésében meghagyta, hogy temetésén ne mondjanak gyászbeszédet. Tíz Ima- és Tóra-egyesület búcsúimával rótt le háláját önzetlen tanításáért, amit egész életén át, mint tiszteletbeli rabbi és hitszónok hirdetett. Az elhunytban Rosenfeld Izrael, az uzshorodi héber gimnázium igazgatója, édesatyját gyászolja.

HÁZASSÁG. Január 26-án tartották esküvőjüket az orth. templomban *Freidmann* Juda és *Radó* Eszter, a köz-tiszteletben álló Sternberg Z. J. és nejének nevelt leánya.

Dr. *Ofner* Ferenc, néhai dr. *Ofner* Hugó zombori nagykereskedő fia, eljegyezte *Ofner* Lilit Novisadon.

Valódi ezüst szédertálak,
tórafelszerelések, beszumimtartók,
eszrogdobozok, serlegek
dús választékban kaphatók

HEIDEN LEÓ ékszerésznél
Saját üzem. Szombaton zárva. Gyári árak
Budapest, Király-utca 21 * Telefon 1-381-10

Fej, arc vagy nyakborotválásra hölgyeknek és uraknak

legtökéletesebb a Sevilla depilator

Kiváló új készítmény! * 1 tégely ára P 1.40

Szaküzletekben kapható és a készítőnél

Barbien Vegyipar

Budapest, VI., Király-utca 30

Telefon 11-95-64

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz szállítva is * Lakodalmakat vállal elsőrendű

 kivitelben * Elsőrendű fajborok

Budapest, VI., Révay-utca 4/B

Telefon 1-238-43

SIRKÖVEK

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragómesterek sírkőraktára
Budapest, VII., Károly király-út 3/c

Dob u. sarok Szombat és ünnepnap zárva Tel. 1-349-95
RENDKÍVÜLI OLCÓSÓ ÁRAK!

Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Országos Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vadász-utca 11.
Hungaria Hírlapnyomda Rt. Budapest. Felelős: Schnidek Géza.

BAR-MICVA. A budapesti zsidóság színe-javának jelenlétében ünnepelték *Eppler* Sándorék Vilmos fiúknak bar micváját. A fiú nemcsak agadikus, hanem halachikus fejtegetéseket is adott elő, ami valóban szokatlan a mai időkben, amint ezt dr. *Fischer* Benjámín főrabbi ki is emelte. Az ünnepélyen felszólaltak dr. *Schwarz* Benjamin, *Eppler* Izidor, *Herskovits* Dávid, dr. *Scheiber* Lajos, dr. *Guttman* Mihály rektor, dr. *Désy* Géza és dr. *Patai* József.

DR. FRIEDMANN IGNÁC ELŐADÁSA. A MIKÉFE „Kertészek baráti köre” február 2-án nagyszámú közönség jelenlétében tartotta összejövetelét, melyet dr. Almási elnök nyitott meg. Dr. *Friedmann* Ignác a kertészet és a zsidóság vonatkozásairól beszélt. *Fried* Ignác földhírtokos, az est második előadója, a „Földművelés iránytűi” címmel gazdasági problémákat ismertetett. Az előadóknak dr. Almási elnök fejezte ki a jelenlevők köszönetét.

Művészi
kivitellő

siremlékek

Lőwy-nél Budán

II., Fő-utca 79. Telefon: 1-515-81
Fiókküzlet és telep III., Bécsi-ut

A régi zsidó temetővel szemben.
A trolleybusz indulási állomásától 2 percre

Mindent megtalál nyolc házban levő
raktárainkban
Használt és új

iroda
lakás
antik

BUTOR

vétel
eladás
csere
kölcönzés

Csillárok, műtárgyak * Perzsa-torontáli szőnyegek
Kombinált szobakülönlegességek

Áruházi rendszer

UNIVERSAL VII, Wesselényi-u. 8.
Telefon: 137-842 135-869.

Sokkal bonyolultabb a mának gazdasági élete, sem-hogy gyűlöletből egy néposztályt meg lehessen nyomorítani anélkül, hogy az ország minden egyes lakója, különösen ép a falvakban, azt meg ne sínylené. Az EGYKEZ üzleteinek vidéki havi fixumos, különben természetesen igen tiszteletreméltó hivatalnoki kara nem képes az önálló kereskedő foglalkozásának pótlása mellett még a fogyasztási példátadó szerepét is átvállalni. Ha pedig a példaadás elmarad, a másoláshoz hozzászokott utánpótlás vezetése nélkül maradnak. Fogyasztásukat ezentúl csupán a maradiság uralja, amely mellett az áruforgalom hirtelen megcsappan, a kisipar nem kap rendelést, a községek adójövedelme lecsökken, mert természetes forrása: az áruforgalom elapadt. Egyedül az inségesek száma gyarapszik rohamosan.

Elrepült a nagy kő, ki tudja, hol áll meg?!

A vidéki kereskedő foglalkozásánál fogva a többi fogyasztónak nemcsak példát adott, hanem kölcsönt is nyújtott. E kölcsönök sem részesednek kellő méltánylásban.

A vidéki detailista vevőkörével sokkal jobban összenőtt, mint a városi. Ügyszólván generációk óta ösmerik egymást.

A mostani „krach” kezdetén a városi nagykereskedő mind gyakrabban kapott készpénzfizetés helyett vevőitől fizetési ígéreteket. Ezek a terminusok nem a polgári nap-tár valamelyik fix napjára szóltak, hanem a termények betakarítása után igazodtak: Majd „az újból”, majd „a kukoricatöréskor”, majd „ha a hízókat leszúrják” és így tovább, aszerint, amint a detailistát a gazdavevője hitegette.

Mi kereskedők adtunk árukölcsönöket, nem egyszer kétkézzel szórva. De kiknek és mily természetűek voltak e hitelek? Rendszerint olyan gazdáknak, kik a hivatásos kölcsönnyújtóknak, a bankoknak még ingatlannal fedezett termelési hiteleit sem élvezhették, semhogy fedezetlen árukölcsön szempontjából hitelképesek lettek volna. Minden agrárpolitika óva inti a gazdákat fogyasztási hitelek igénybevételétől. Egyesegyedül a termelési hitelt tartja megengedhetőnek. A kereskedők áruhiteliei ezzel szemben a legtisztább fogyasztási hitelek voltak. Hisz a só, cukor, gyufa, petróleum, amiért a szomszéd a sarki botoshoz györökét elküldte, az mind egyenes a tűzhelyen álló fazékba, lámpába került. Hiába mondtuk kiskereskedőinknek: ne hitelezetek! Ők biz csak adták! Hisz rá érdemeseknek nyújtották ezeket a fedezetlen, kamatmentes hiteleket és nyújtották ezeket a maguk forgótőkéin felül, igénybe véve, nem egyszer felül is múlva azokat a hitelkereteket, miket egy emberélet tisztességes munkájával a maguk szállítóitól, nagykereskedőitől, gyáraitól kiérdemeltek. A gazdák hiteligenybevétele még ment tovább kamatmentesen, mert az eladási ár haszonmorzsáiból kamatra nem tellett, pedig a kiskereskedő már rég leváltózta a maga túllépett hitelkeretét és fizetett kamatot is, míg volt miből. — Igen, míg volt miből... De Simon Judit szomorú nótája ezzel még nem ért véget.

A világháború tovább tartott, mint valaha. Tovább, mint a gazda, mint adós és a kiskereskedő, mint hitelezője szusszal bírták. A gazda terményeinek végül már annyi ára sem volt, hogy belőle a gazda a lecsökkent fogyasztását fedezni tudta volna. A gazdát, akit különféle hivatalos irányítással, akciókkal amúgy is helytelen irányba tereltek, nem lehetett elhagyni. Jöttek a gazdavédelmi intézkedések. Ezek révén a fedezett kölcsönnyújtók ugyan nem jártak valami kitűnően, de mégis sokkalta jobban, mint a kereskedők, kik semmit sem kaptak, kik semmi védelemben nem részesültek azért, mert jó szívvvel adták hitelbe a gazdának a létfenntartásának minimumához szükséges holmit.

„Und wer den Schaden hat, hat für den Spott nicht

zu sorgen!” A bőjtje mindennek, a gúny, csak ezután jött. A kereskedelem mást nem tehetett, minthogy a fedezetlen gazdaköveteléseit leírja, az elszenvedett nagy veszteségeit a törvényekben megállapított módon lekönyvelje. A kereskedők százainak kényszeregyessége, csődbejutása mindennek az áldatlan helyzetnek az egyenes következménye: az adósságot védte, fedezet nélküli hitelezőjével meg nem törődtek. Minő határtalan tudatlansággal kísérték ezt a rettentően fájdalmas vergődésünket, bizonyítja az a tény, hogy volt adóhivatal, mely a kényszeregyezett kereskedő mérlegébe nyereségként állította be azt az engedményt, mit a hitelezői kénytelenek voltak vele szemben leírni. Sőt a legkomolyabb fórumokon még ennél is tovább mentek és egyszerűen tényként állítják be, hogy a magyar kereskedelem összessége azáltal, hogy a kényszeregyességi eljárások folyamán leírta a gazdákkal szemben fennállott követelését, töméntelen milliójú nemzeti ajándékban részesült. Kezdetben 170, az ősszel már 400, a Hangya vezérigazgatója a minap 500 millióra becsülte ezt az ajándékba kapott összeget, mit mi magyar kereskedők ily módon bezebeltünk! És akkor létezik, aki állítja, hogy ez uraknak nincs jó szívének!

A vidéki önálló kereskedelem ellen vezetett hadjárat még ezzel sem ért véget. Mint a „chád-gád-jó” meséjében, itt is jön hozzá mindig valami váratlan rossz. „וַיָּבֹא הַכּוּלֵּב וַיִּשְׁחָט אֶת הַחֹמֶת” — „és jött a kutya és halálra marta a macskát”... Jött a gyűlöletszítók hada és kitűnő érzékkel rátalált az adósok gyöngéjére. Tudjuk egymásról, hogy a kiskereskedő is neheztel a grosszistája felszólító-jáért. Ez már az adós természetéhez tartozik. A gazda adós rendkívül mód szégyenli maga előtt a tartozását. Sérti büszkeségét, hogy neki valaki valamit is ajándékozzon. Csak egy szikra kell és szégyenérzete mértéktelen gyűlöletbe csap át. A politika tűzkőcsempészei meg folyton tüzelnek, folyton dobálgatják üszkös tűzcsováikat az adóssá vált egykori vevőink felé. Izgatják őket ellenünk, a jó

Német ifjúság („Jugend-Alija”) Palesztinában